בצלם
B'TSELEM
بتسيلم

פינוי בינוי ניצול

השיטה הישראלית להשתלטות על המרחב הכפרי הפלסטיני

דצמבר 2016

פינוי בינוי ניצול:

השיטה הישראלית להשתלטות על המרחב הכפרי הפלסטיני

דצמבר 2016

מחקר, כתיבה ועיבוד מידע גיאוגרפי: אדם אלוני
עבודת שטח: סלמא א-דיבעי
מפות: יובל דרייר-שילה
עריכה לשונית: אריאל הנדל
צילומים: פאיז אבו רמלה, אקטיבסטילס, 13.11.2016
צילום כריכה: נעמת פאייז מובארכ שתייה, ברפת של טאהר שתייה, כפר סאלם.
בצלם מבקש להודות לדרור אטקס ("כרם נבות") על המידע והסיוע בהכנת הדו"ח.
ISBN: 978-965-7613-23-8

תוכן עניינים

מבוא 5
פרק 1: רקע על האזור 8
פרק 2: השתלטות באמצעים רשמיים 12
פרק 3: התהוות מנגנון ההשתלטות המופרט 21
פרק 4: הפגיעה בתושבי הכפרים הפלסטינים 36
מסקנות 46

הכפר סאלם

מבוא

"בלילות רבים אני חולם שאני רועה צאן בקרקעות הכפר – כמו שהיה בעבר, לפני הקמת ההתנחלות. אני מאחל לעצמי להגיע שוב אל הקרקעות האלה, להריח את הניחוח של הקרקע ולשבת מתחת לעצים".[1]

דו"ח זה מתמקד בשלושה כפרים פלסטיניים במחוז שכם – עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם – ומתאר כיצד הקמת ההתנחלות אלון מורה והתרחבותה פגעו במרקמם הכלכלי והחברתי.

במשך מאות שנים התבססה כלכלת שלושת הכפרים על עיבוד חקלאי ועל מרעה בשטחים הרחבים של אל-ג'בל אל-כביר (בעברית, ההר הגדול), שממזרח לעיר שכם, ובוואדיות הסובבים אותו. בעקבות הכיבוש הישראלי וכתוצאה מהקמת ההתנחלות הבלתי-חוקית אלון מורה על אדמותיהם בשנת 1980, היו תושבי הכפרים עדים לתהליך מערכתי של ניתוק גישתם לקרקעות אלה ולהעברתן ההדרגתית לידי מתנחלים ישראלים – תהליך שהוביל לריסוק הכלכלה המקומית ולערעור רקמת החיים המסורתית של התושבים.

עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם הם רק דוגמה לתהליכים רחבים המתרחשים בגדה המערבית, והם מייצגים את סיפורם של מאות יישובים פלסטינים אחרים בגדה שעל אדמותיהם הוקמו התנחלויות ישראליות.

הדו"ח הנוכחי בוחן את השיטות השונות – הרשמיות והלא רשמיות – שבהן משתמשת ישראל כדי להשתלט על המרחב הפלסטיני ולהעבירו למתנחלים, ומתאר כיצד השילוב בין שיטות אלו משפיע על מציאות החיים של התושבים הפלסטינים. באמצעות שימוש במתודולוגיית מחקר המצליבה ומעמתת נתונים רשמיים עם מידע שנאסף בצורה שיטתית בשטח, מציג הדו"ח מקרה-מבחן של מציאות השליטה הישראלית בגדה המערבית ושל התהליך ההרסני של קיטוע המרחב הפלסטיני למובלעות ולאיים טריטוריאליים, שנותקו ממשאבי הקרקע החיוניים להתפתחותם.[2]

הדו"ח מורכב מארבעה חלקים עיקריים: החלק הראשון מציג את המאפיינים המרחביים-תפקודיים של אזור אל-ג'בל אל-כביר ואת אופי הכפרים שנמצאים בתחומו; החלק השני סוקר את תהליך ההשתלטות הישראלית על אדמות הכפרים ואת מכלול האמצעים הרשמיים שישראל מפעילה על מנת לספח את האזור דה-פקטו לשטחה הריבוני; החלק השלישי מנתח את מנגנון ההשתלטות המופרט שבאמצעותו מתנחלים מסייעים למדינה בהרחבת השליטה על אדמות הכפרים ובקיבועה; החלק הרביעי מתאר את ממדי הפגיעה בתושבים הפלסטינים.

1. חאמד אחמד עות'מאן אחמד, תושב דיר אל-חטב בן 75. העדות נגבתה על ידי תחקירנית בצלם סלמא א-דיבעי, 9.12.2015.
2. במסגרת המחקר נערכו 45 ראיונות עומק עם רועים וחקלאים פלסטינים תושבי עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם, וכן עם אנשי רשויות ומומחים. המידע שנאסף בראיונות אלה ובסיורים שנערכו בשטח הוצלב עם שכבות GIS (מערכות מידע גיאוגרפי) רשמיות של המנהל האזרחי שהועברו לרשותנו על ידי חוקר הקרקעות דרור אטקס מארגון כרם נבות. המחקר משתמש גם בנתונים רשמיים נוספים של מדינת ישראל, תצלומי אוויר ומידע שנאספו על ידי בצלם וארגונים נוספים.

מהיוב עאהד עבדאללה שתייה
תושב סאלם בן 42:[3]

"אני נשוי ויש לי חמישה בנים ובנות. כולנו מתגוררים יחד בכפר סאלם, מזרחית לעיר שכם. אני רועה צאן ומעולם לא עסקתי במשהו אחר. אבי היה גם הוא רועה צאן, ואני נולדתי וגדלתי ביחד עם אחי ואחיותיי על בסיס ההכנסות והפרנסה של אבי.

מאז שהייתי ילד עבדתי עם אבי ועזרתי לו לרעות את הצאן. היו לנו יותר מ-450 ראשי צאן ושלוש פרות. כיום יש לו עדר של 200 ראש בלבד ואת הפרות הוא מכר בתחילת האינתיפאדה השנייה. מאז הקמת ההתנחלות אלון מורה המצב שלנו החל להידרדר והוא הוחמר מאוד אחרי סלילת הכביש העוקף בשנת 1996 ובעיקר לאחר פרוץ האינתיפאדה השנייה, אז החלו הצבא והמתנחלים לאסור עלינו לחצות את הכביש העוקף שמוביל להתנחלות. כיום כבר לא נשארו לנו מקומות לרעות בהם את הצאן שלנו. רוב אדמות הכפר נמצאות מעבר לכביש ואנחנו לא יכולים להגיע אליהן ואל המקומות שבהם נהגנו בעבר לרעות את הצאן. הצבא והמתנחלים לא עוזבים לרגע את הכביש ומונעים מאתנו אפילו להתקרב אליו, גם אם אנחנו נשארים בצד של הכפר. הם דורשים מאתנו להתרחק מהכביש מרחק של 300 מטר, כלומר להישאר בבתים שלנו ולא לצאת החוצה.

כבר אין לנו מקום שאליו אנחנו יכולים ללכת. כל מי שיש לו כבשים מחזיק אותן בחצר ביתו או באחד החדרים הצדדיים של הבית. אין לנו אפילו מקום שאפשר להציב בו צריף גדול ונקי שיתאים לשמש כדיר. מציאות זו גורמת לבעיות בין התושבים, כי אנשים לא רוצים לשמוע את הכבשים וגם לא להריח את הריחות המסריחים שהן מפיצות. הם מתלוננים על הזבובים הרבים שהכבשים מביאות איתן.

3. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 2.12.2015.

אבל אין מה לעשות. לאן אני, או כל אחד אחר שנמצא במצב דומה לשלי, יכול לקחת אותן? אין חלופה אחרת למקצוע הזה, אנחנו מוכרחים להמשיך להתפרנס.

בעבר הייתי רועה את הצאן באדמות שלי ומשקה את הכבשים מבורות המים שיש באזור. הצלחתי לחסוך כך הרבה מאוד כסף. הכבשים היו רועות בְּמקום שאצטרך לקנות להן מספוא ולהאכיל אותן שלוש פעמים ביום. אם הייתי יכול להגיע לאדמה שלי הייתי זורע שם שעורה וחיטה ואז אני ומשפחתי היינו אוכלים את החיטה שלנו, שגידלנו, ולא היינו צריכים לקנות קמח. נוסף על כך, הייתי יכול להאכיל את הכבשים שלי קש ושעורה והיו יכולות להיות לי היום 300 כבשים במקום 90. זה ידוע שכל אחד מתחיל בקטן ולאט לאט הולך ומתרחב, אבל בסאלם המצב בדיוק הפוך – במקום להתקדם אנחנו צועדים לאחור. בעוד בעבר היה לי עדר של 120 ראש כיום יש לי רק 90. צברתי חובות בגלל קניית המספוא ונאלצתי למכור חלק מהכבשים על מנת לכסות אותם.

אני מתוסכל ועצוב כשאני רואה את המתנחלים רועים את הצאן שלהם באדמות שלנו, באזורים שבהם נהגנו לרעות את הכבשים. הם רועים את הצאן שלהם גם באדמות שבהם נטועים עצי זית בלי להתחשב כלל בעצים. כשרועים צאן בין העצים זה הורס אותם ובסופו של דבר הם מתים. כשהכבשים נמצאות תחת עצי הזית הן אוכלות את העצים ולא משאירות מהם כלום, הן אוכלות כל דבר שהן מסוגלות להגיע אליו אבל למתנחלים זה לא אכפת. הם גם זורעים באדמות שלנו חיטה, שעורה ותלתן. המתנחלים רועים את הכבשים שלהם עד הכביש העוקף, ממש מולנו, מול הבתים שלנו. לא אכפת להם והם לא שמים לב לאף אחד".

מפה מס׳ 1: אדמות חקלאות ושטחי מרעה של הכפרים לפני תהליך ההשתלטות

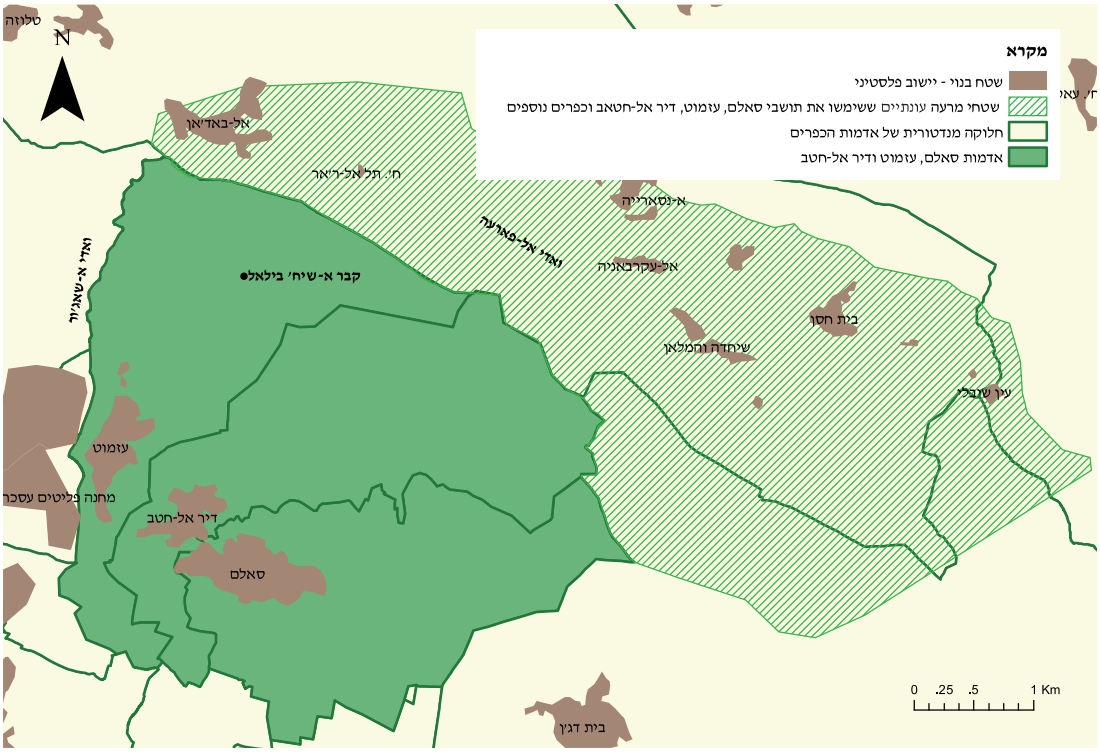

הפריסה המרחבית-תפקודית של הכפרים:

הכפרים עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם שוכנים - מצפון לדרום – על מורדותיו המערביים של אל-ג׳בל אל-כביר שבמחוז שכם. לגוש הררי זה שתי פסגות עיקריות, שמהן הוא משתפל מערבה, בשיפוע קצוב ומתון, לעבר שלושת הכפרים. מעברם המערבי של הכפרים צולל ההר אל ואדי א-שאג׳ור וא-סהל עסכר, שבהם שוכנים מחנות הפליטים עסכר ובלאטה, הצמודים לעיר שכם.

על פסגתו הצפונית של אל-ג׳בל אל-כביר, 767 מטרים מעל פני הים, מצוי, על פי המסורת, קברו של השיח׳ בילאל אבן רבאח, שנחשב לאחד מבני הלוויה הקרובים של הנביא מוחמד ולמואזין הראשון באסלאם. מצפון וממזרח לפסגות ההר צונחים המדרונות בתלילות כ-800 מטרים אל ואדי אל-פארעה (בעברית, נחל תרצה).[4]

חלק מהמשקעים היורדים על מדרונות ההר מתנקזים אל ואדי אל-פארעה, הזורם באזור הג׳יפתליק אל הבקעה לפני שהוא נשפך אל נהר הירדן. שאר המשקעים מחלחלים בסלע הגיר ונובעים כמעיינות בערוצי הנחלים. נוסף על כך, במהלך השנים חפרו רועי הצאן והחקלאים הפלסטינים באזור בורות רבים לאיסוף מי-נגר.[5] (ר׳ מפה מס׳ 1).

ההיגיון התכנוני של הכפרים הפלסטינים התפתח לאורך ההיסטוריה, בין השאר, בזיקה למאפייניו הגיאוגרפיים של

4. **מדריך ישראל החדש, אנציקלופדיה, מסלולי טיול**. עורך ראשי: ספי בן יוסף. הוצאת משרד הביטחון וכתר הוצאה לאור, 2001, כרך 7, עמ׳ 44-45.
5. המנהל האזרחי, "**ניטור נחלי השומרון: הערכת מצב על בסיס ממצאי הדיגום בשנת 2006**", יוני 2007, עמ׳ 17.

האזור. בדו"ח שפרסמה עמותת בְּמקום – מתכננים למען זכויות תכנון – נכתב כי "בניגוד להתנחלויות הישראליות, שהוקמו בהחלטת השלטון או בחסותו, היישובים הפלסטינים נוצרו ברובם באופן ספונטני, וההתפתחויות והשינויים שעברו עליהם במרוצת הזמן נקבעו מתוך זיקה מקומית לקרקע, למקורות מים ולדרכים".[6]

במשך מאות שנים השתמשו תושבי שלושת הכפרים בקרקעות המקומיות לצורכי מגורים, חקלאות ורעיית צאן. כך, השטחים הבנויים שוכנים בקרבה לעיר שכם ולדרכים הראשיות, בעוד האדמות החקלאיות ושטחי המרעה נפרסים מהאזור שבו נמצאים השטחים הבנויים של כפרים אלה דרומה לעבר בקעת בית דג'ן (א-סהל), מזרחה לאזור א-נסאריה וצפונה לאזור אל-ביידאן.

לפי החלוקה של אדמות הכפרים בגדה המערבית, שנעשתה בתקופת המנדט הבריטי, אדמות הכפר עזמוט מקיפות 10,797.5 דונם; אדמות הכפר דיר אל-חטב מקיפות 11,509 דונם; ואדמות הכפר סאלם מקיפות 10,253.5 דונם.[7] החלקות החקלאיות הקרובות לשטח הבנוי של הכפרים הוקדשו לגידולים חקלאיים אינטנסיביים, המצריכים טיפול יומיומי (כמו ירקות), האדמות הרחוקות יותר שמשו לגידולים אקסטנסיביים, הדורשים טיפול תקופתי בלבד (כמו כרמי זיתים או שדות חיטה), ובמרחק הרב ביותר מהשטח הבנוי נמצאים שטחי המרעה של הכפרים.[8]

כלכלה מסורתית ומורשת תרבותית

עיבוד חקלאי ומרעה היו מאז ומתמיד מקור המחיה העיקרי של קהילות הכפרים עזמוט, דיר אל חטב וסאלם. על בסיס המשאבים, היכולות והפעילויות שאפיינו את האזור ואת יושביו, התפתחה בכפרים אלה כלכלה מקומית, שנהנתה ממידה רבה של הסתמכות עצמית. הפרקטיקות החקלאיות ושיטות גידול בעלי החיים הרווחות בקרב קהילות הכפרים עוברות מדור לדור במסורת ארוכת שנים ומהוות דרך חיים. החקלאות באזור הכפרים עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם התבצעה רובה ככולה בתנאי בעל; הגידולים הושקו ישירות במי גשמים, ללא השקיה נוספת בידי אדם. בחלק גדול מהאדמות נטעו התושבים עצי זית להפקת שמן. בחלקים אחרים נִטעו עצי פרי נשירים, כגון שקדים ותאנים. בשטחים המישוריים יחסית נהגו התושבים לזרוע דגנים, בעיקר חיטה לאדם ושעורה לבהמה, אך גם קטניות, כמו עדשים, חומוס ופול. בחלקות הקרובות ביותר לשטח הבנוי של הכפרים גודלו סוגים שונים של ירקות עונתיים.

הפעילות החקלאית המסורתית היא מחזורית מטבעה, וסוג העבודה נקבע לפי עונות השנה. כך, השדות והמטעים נחרשו בשלושה מועדים: בנובמבר, עם תחילת החורף, כדי להפוך את האדמה ולספוג את הגשמים; בינואר כדי לסלק את העשבים המזיקים; ובמארס כדי לאוורר את הקרקע. את שדות החיטה והשעורה התושבים היו זורעים בסתיו, בחורף הגשמים היו משקים אותם, ובאביב היו קוצרים אותם. חודש אוקטובר סימן את התקופה החגיגית ביותר עבור קהילות הכפרים - עונת מסיק הזיתים.

שגרת היומיום של רועי הצאן המקומיים הייתה כרוכה בשהייה ממושכת במרחבים ההרריים של אל-ג'בל אל-כביר ובוואדיות הסובבים אותו. במהלך חודשי הקיץ היו תושבי הכפרים יוצאים בשעות הבוקר המוקדמות לרעות את הצאן במרחק של עד חמישה קילומטרים מבתיהם. לפעמים היו הרועים חוזרים עם עדריהם לכפר בשעות הערב ולעתים נשארו לישון בשטח עם הצאן, על מנת שיאכל וכדי שלא יתעייף מההליכה המרובה.

במהלך חודשי החורף, כשהמרעה היה אוזל בשטחי הכפרים, נהגו רועי הצאן לרדת לאזור א-נסאריה שבואדי אל-פארעה, שם יש שטח מרעה משובח ונרחב שצמיחת העשבים בו מוקדמת מבאזור אל-ג'בל אל-כביר. במשך תקופה זו כל המשפחה הייתה גרה יחד במערות. כאשר היו יורדים גשמים כבדים ולא ניתן היה להוציא את הצאן

6. במקום, **התחום האסור: מדיניות התכנון הישראלית בכפרים הפלסטינים בשטח C**, יוני 2008, עמ' 37.
7. להרחבה על דיני המקרקעין המקומיים ר' בצלם, **באצטלה של חוקיות: הכרזות על אדמות מדינה בגדה המערבית**, פברואר 2012, עמ' 15-25.
8. שם, עמ' 19.

לשטחי המרעה – לרוב בדצמבר ובינואר – היו התושבים מאכילים את הצאן בשעורה ובקש החיטה שגידלו למטרה זו מבעוד מועד. מי שלא גידל שעורה היה צריך לקנות מספוא לצאן בחודשים אלה בלבד.

בחודשי האביב, לאחר קציר החיטה והשעורה, נהגו התושבים לשחרר את הצאן בשדות השלפים כדי שיאכל את שאריות הקש וידשן את הארץ בגלליו. אחרי שהשלפים היו אוזלים, הרועים היו חוזרים אל הכפר ושם מאכילים את הצאן בעשב שהתחדש בסביבתו.

המרעה הטבעי בשטחים ההרריים ובשדות השלפים מזער את הצורך בקניית מספוא והפך את גידול הצאן לאמצעי מחיה נוח ויציב עבור התושבים. ככלל, העדר נוהל כעסק משותף של בני המשפחה הגרעינית: הטיפול בעדר ועיבוד התוצרת התבצעו בעיקר בידי הנשים והילדים, לרוב בבית ובעזרת ציוד מינימלי, בעוד הגברים עסקו בעיקר ברעיית הצאן ובשיווק התוצרת.[9] ההכנסות מהמרעה הגיעו בעונת ייצור הגבינות – שמתחילה בפברואר ומסתיימת ביוני - כמו גם ממכירת ילודים (טלאים או גדיים בני 4-7 חודשים).

את מרבית התוצרת – מהחקלאות (דגנים, ירקות, פירות ושמן), מהצאן (חלב, גבינות וילודים) ומליקוט צמחי בר - צרכו תושבי הכפרים עצמם, ואת העודפים הם מכרו בשוקי העיר שכם. שילובם של ענפים אלה – בתמהילים המשתנים בין כפר לכפר ובין משפחה למשפחה - מילא תפקיד מרכזי במשק המסורתי והיה עוגן כלכלי מול זעזועים ולחצים. כך, באופן הדומה לכלל המרחב הכפרי הפלסטיני בגדה המערבית, נסמכו התושבים באופן כמעט בלעדי על עצמם ועל הכלכלה המקומית.[10]

לחקלאות בכפרים הנסקרים בדו"ח זה הייתה מאז ומתמיד משמעות החורגת מההיבט הכלכלי גרידא. עיבוד חקלאי ומרעה הם מרכיב יסודי ברקמת החיים השיתופית, התרבותית והחברתית במרחב הכפרי.[11] הנוף החקלאי המקומי הוא גם נוף תרבותי, המייצר תחושת מקום ייחודית ומבטא אתוס ודרך חיים קהילתית מסורתית ומובחנת. הפעילות היומיומית באדמות החקלאות ובשטחי המרעה יוצרת זיקה בין תושבי הכפרים ובין הסביבה שבה הם חיים. זיקה זו אופיינית לחברה שיצרה אותה, והיא משקפת את אורחות חייה ואת מורשתה ההיסטורית.

לגישה החופשית והיומיומית למשאבי המים, לשטחי המרעה ולשטחים החקלאיים– כמו גם לקרבה הגיאוגרפית לעיר שכם (שבה שווקים, משאבים ושירותים), לדרכים ולקהילות בעלות דפוסים תרבותיים וכלכליים זהים – ישנה השפעה מכרעת על התהוות המבנה הקהילתי של הכפרים. משמעות אובדן הגישה למשאבי הקרקע והמים היא הרס התשתית הכלכלית שמקיימת את קהילות הכפרים יחד עם אדני הזהות התרבותית שלהן.

---

9. להרחבה בנושא ר' Food and Agriculture Organization of the UN, *The European Union programme in support of agriculture and livestock based livelihoods in the West Bank and Gaza Strip:* http://eeas.europa.eu/delegations/westbank/documents/news/2014/20140401_agriculturebrochure_en.pdf.

10. נ' זליגמן, י' קציר, **שטחי המרעה הטבעי ביהודה ושומרון, היקפם וטיבם** - פרסום מיוחד מס' 66, המחלקה לפרסומים מדעיים, מרכז וולקני, בית דגן, 1976,עמ' 3.11. שם, עמ' 19.

11. UNCTAD, *The Besieged Palestinian Agricultural Sector,* 2015, p. 1.

המשק של טאהר שתייה, כפר סאלם

פרק 2 | השתלטות באמצעים רשמיים

שנת 1980 הייתה אבן דרך משמעותית בתהליך השינוי הקיצוני באורח החיים שנכפה על תושבי הכפרים עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם, משום שבאותה שנה הוקמה בסמוך להם ההתנחלות אלון מורה. בדומה לעשרות התנחלויות אחרות שהוקמו בגדה המערבית, הקמת אלון מורה הניעה תהליך מערכתי של נישול הפלסטינים מאדמותיהם וניכוסן למפעל ההתנחלויות של מדינת ישראל.

פרק זה מתאר את תהליך ההשתלטות על אדמות הכפרים, שבמסגרתו הפעילה המדינה מגוון אמצעים במטרה לחסום את גישת התושבים לאדמותיהם וכדי לאפשר למתנחלים להשתמש בהן כרצונם. האמצעים הם:

א. הקמת ההתנחלות אלון מורה על אדמות ציבור ("אדמות מדינה").
ב. הכרזת שמורת הטבע "הר כביר" והכרזה על "אדמות מדינה" נוספות.
ג. הרחקת הפלסטינים מאדמותיהם לאחר פרוץ האינתיפאדה הראשונה.
ד. השתלטות על שטחים בחסות חלוקת הגדה לשטחי A, B ו-C במסגרת יישום הסכמי אוסלו וסגירת "שטח ביטחוני מיוחד" (שב"ם) ליד ההתנחלות.
ה. סלילת הכביש העוקף להתנחלות (מס' 557), והפיכתו מאז פרוץ האינתיפאדה השנייה לגבול בפועל, המפריד בין התושבים לאדמותיהם.

א. הקמת ההתנחלות אלון מורה על אדמות ציבור ("אדמות מדינה")

אלון מורה היא התנחלות מבודדת בלב מחוז שכם, שהוקמה ב-1980 על אדמות הכפרים עזמוט ודיר אל-חטב. השטח המוניציפלי שלה נפרס על פני 1,278 דונמים, ואוכלוסייתה מונה 1,773 נפשות.[12]

מיוני 1974 פעלה תנועת גוש אמונים כדי להקים התנחלות באזור שכם. לאחר שראשי התנועה כשלו ברתימתם של ראש הממשלה דאז, גולדה מאיר, ושל שר הביטחון דאז, שמעון פרס, לרעיון, החל גרעין של פעילי התנועה להיאחז באתרים ליד העיר. הסערות הפוליטיות שניסיונות אלה עוררו הובילו פעם אחר פעם לפינויים בידי הצבא. בניסיון השמיני, בדצמבר 1975, השתלטו כמה מאות מפעילי התנועה על תחנת הרכבת ההיסטורית בסבסטיה. הם ניהלו משא ומתן עם ממשלת יצחק רבין וקיבלו את אישורה להישאר באופן זמני במחנה הצבאי הסמוך, "קדום". הקבוצה שהתנחלה במקום הלכה והתרחבה, ובשנת 1977 החליטה הממשלה להקים התנחלות קבע במקום – ההתנחלות קדומים.[13]

ברם, חלק מחברי הגרעין טענו כי ההתנחלות לא תוכל להפוך ליישוב קבע עד שהמחנה הצבאי לא יפונה מהמקום.[14] ב-3 ביוני 1979, נתנה ממשלת ישראל לקבוצה זו – אשר כללה כ-20 משפחות שהתפצלו מיתר מתנחלי קדומים – רשות להקים התנחלות חדשה.[15] לשם כך תפש הצבא שטח של כ-5,000 דונם שהיו בבעלות פרטית של תושבי הכפר רוג'יב בטענה כי הם נחוצים לצרכים צבאיים.[16] בעלי הקרקעות הפלסטינים עתרו לבג"ץ, וזה פסל בסופו של דבר את צו תפיסת הקרקע, בקבעו שלא היה מדובר בצרכים צבאיים או ביטחוניים ממשיים.[17]

בעקבות פסק הדין הוקמה אלון מורה במקומה הנוכחי. ב-11 בנובמבר 1979 החליטה הממשלה בראשות מנחם בגין להקים את התנחלות הקבע על כ-1,200 דונמים מאדמות הכפרים עזמוט

---

12. צו צבאי בדבר ניהול מועצות אזוריות (יהודה ושומרון) (מס' 783), מפה של אלון מורה, 21 לינואר 1998. אוכלוסיית היישוב מעודכנת לשנת 2014, לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
13. ר' ע. פרי פז, "אלון מורה: בתום שנה", **דבר**, 19.12.1976:
http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=TEFHmmr5JPjIcvrybL9GBRSg%2BeYKigouS3OMiVpsy9wNBabqIgM JxPPRDv1YaDmSYw%3D%3D&mode=image&href=DAV%2f1976%2f12%2f19&page=6&rtl=true.
14. ר' יוסף ולטר, "שני ישובי קבע של גוש אמונים יוקמו במחנות שיפנה צה"ל בשומרון", **מעריב**, 6.11.1978:
http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=mm6%2BmZbRVrWkrI5Pagoe8xcGVHOmCwn6RjqTjteSFytP3Xgmk 0o%2BVK2wDRG%2Blu%2BSYw%3D%3D&mode=image&href=MAR%2f1978%2f11%2f06&page=16&rtl=true.
15. המשפחות שנותרו בקדומים המשיכו לגור בה, וכיום מונה ההתנחלות כ-4,200 תושבים.
16. ר' אתר המועצה המקומית קדומים: http://www.kedumim.org.il/?CategoryID=200&ArticleID=119.
17. פסק הדין בפרשת אלון מורה [בג"ץ 390/79 **דויקאת נ' ממשלת ישראל**, פ"ד לד (1) 1 (1979)] היווה פרשת דרכים בכל הקשור למנגנונים המשפטיים-ביורוקרטיים ששמשו את ישראל לצורך השתלטות על קרקעות שנועדו לבניית התנחלויות ולהרחבתן. לאחר שפסק הדין פסל את האפשרות להפקיע קרקעות בנימוקים ביטחוניים עמדו בפני ממשלת ישראל שתי אפשרויות: האחת, להפסיק את הקמת ההתנחלויות בגדה, צעד שעמד בניגוד למדיניותה; והשנייה, להמציא מנגנונים חדשים שיבטיחו עתודות קרקע להתנחלויות, בלי להפר את פסיקת בג"ץ. ממשלת ישראל בחרה באפשרות השנייה. המנגנון העיקרי שגובש היה הכרזה על "אדמות מדינה". כתוצאה ממנגנון זה, שהתבסס על פרשנות מופרכת ומגמתית של החוקים החלים בגדה, הוכרזו מאות אלפי דונמים בגדה כ"אדמות מדינה" והופקעו משימוש פלסטיני. ר' דו"ח שפיגל, 2007, קדומים: http://peacenow.org.il/wp-content/uploads/2010/09/Spiegel_Report.pdf

מפה מס׳ 2: הקמת אלון מורה והכרזה על שמורת טבע ו"אדמות מדינה" בשטח הכפרים

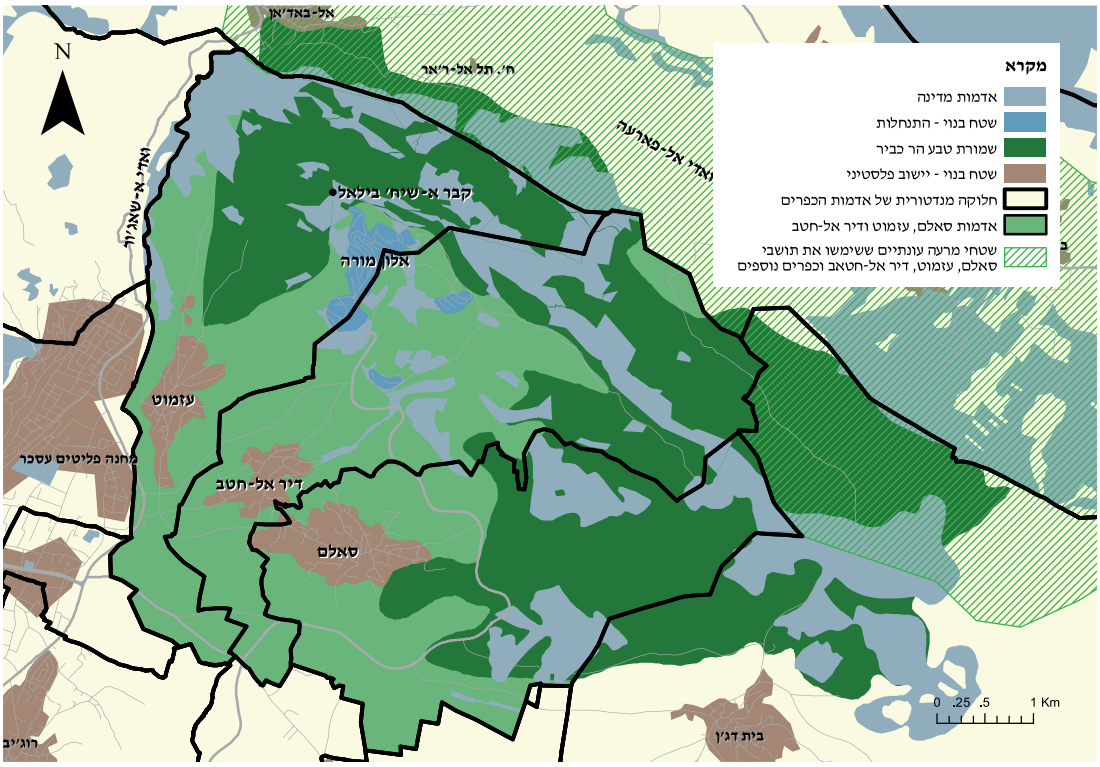

ודיר אל-חטב, שנרשמו עוד קודם לשנת 1967 בטאבו כרכוש ממשלתי ושאליהן התייחסה ישראל כאל "אדמות מדינה"[18] - וב-29 בינואר 1980 נכנסו חברי גרעין אלון מורה לגור במקום.

ב. הכרזת שמורת טבע "הר כביר" והכרזה על "אדמות מדינה" נוספות

כשנתיים בלבד לאחר הקמת אלון מורה, הכריז המפקד הצבאי על שטח בן 24,226 דונם ממערב לה כעל שמורת טבע בשם "הר כביר".[19] שטח השמורה משיק במדויק לגבולותיה הצפוניים והצפון מערביים של אלון מורה. בכך כוננה המדינה בפועל מרחב – הגדול פי 19 משטח ההתנחלות – שבו נאסרה כל פעילות פיתוח, בנייה, עיבוד חקלאי חדש (של שטחים שלא עובדו טרם ההכרזה) ומרעה.[20] לאחר חתימת הסכם אוסלו ב׳ הועברו חלק משטחי השמורה (שהוגדרו כשטח B) לידי הרשות הפלסטינית. כיום עומד שטח השמורה על 14,354 דונם – שהם כ-60% משטחה המקורי.

המִנהל האזרחי מְנהל את שמורות הטבע בגדה המערבית באמצעות צו צבאי, אשר מגדיר, בין היתר, פעילויות אסורות המהוות פגיעה בערכי טבע בשטח השמורות ואת סמכויות הניהול, הפיתוח והאכיפה בתחומן.[21] יש לציין שההכרזה על שטחים נרחבים סביב אלון מורה כשמורת טבע לא מנעה בפועל מהמתנחלים לפרוץ דרכים, להקים מאחזים ולהשתלט על שטחים נרחבים לשם עיבודם ולשם רעיית צאן בהם. ככלל, תגובת הרשויות לפעולות אלו הייתה מינימלית למרות אי-חוקיותן.

18. לאדמות אלה צורפו שטחים נוספים, שמרביתם הופקעו (באמצעות צו תפיסה מס׳ 4/81) לצורך סלילת דרכים בין שכונות ההתנחלות. כיום השטח המוניציפלי הרשמי של אלון מורה מתפרס על פני 1,278 דונם.

19. כרם נבות, **גן נעול: הכרזה על שטחים סגורים בגדה המערבית**, מארס 2015, עמ׳ 70.

20. צו בדבר הגנה על הטבע, מס׳ 363, תש"ל-1969.

21. שם.

כך מנוצלת ההכרזה על שמורת הטבע כדי להשתלט על שטחים נוספים ולהרחיק מהם את התושבים הפלסטינים, במסווה של שמירה על הטבע.

בשנת 1987 הוכרזו כ-1,700 דונמים משטח שמורת הטבע, המשתייכים ברובם לאדמות הכפר סאלם, כ"אדמות מדינה". שטחים אלה אמנם לא צורפו לשטח השיפוט של ההתנחלות, אבל סביר להניח שההכרזה בוצעה לשם הרחבה עתידית של ההתנחלות מזרחה. כיום, כפי שיפורט בהמשך, שוכן מאחז בתחומי שטח זה.

ג. הרחקת הפלסטינים מאדמותיהם לאחר פרוץ האינתיפאדה הראשונה

"בהתחלה לא היו בעיות, אלא להפך, המתנחלים היו מאוד נחמדים והיו באים אלינו בזמן שהיינו רועים. הם היו שותים מהמים ושותים אתנו תה ואוכלים אתנו ארוחת בוקר. בסביבות תחילת האינתיפאדה הראשונה הדברים התחילו להסתבך והנוכחות שלנו התחילה להפריע למתנחלים. הם התחילו לבקש מאתנו להתרחק מהבתים שלהם ומהכבישים. בתקופה ההיא הצבא היה מרחיק אותנו מהאזור, והמקומות שיכולנו להיכנס אליהם התחילו להצטמצם לאט לאט".[22]

סוף שנות השמונים ותחילת שנות התשעים של המאה הקודמת היו שלב נוסף בנישול תושבי שלושת הכפרים הפלסטינים מאדמותיהם. בשבע השנים הראשונות לאחר הקמתה של אלון מורה יכלו פלסטינים להיכנס לשטחה ולעבור דרכו ללא הפרעה. סגירתה לכדי מרחב המותר לישראלים בלבד הייתה תוצאה של אירועים והתפתחויות שהבשילו במלוא עוצמתם עם פרוץ האינתיפאדה הראשונה בשנת 1987.

אחד האירועים שהעצימו את המתיחות באזור, כמה חודשים לפני פרוץ האינתיפאדה הראשונה, היה הריגת הילד הישראלי רמי חבה. במאי 1987, נעלם חבה בן השמונה מביתו באלון מורה.[23] הוא נמצא מאוחר יותר במערה ליד ההתנחלות, לאחר שראשו רוצץ באבנים. מתנחלי אלון מורה האשימו את תושבי עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם שהרוצח נמצא בקרבם, ודרשו מהצבא שיאסור על תושבי כפרים אלה להתקרב לשטח ההתנחלות. לפי עדויות התושבים, על אף היעדרה של ראיה כלשהי בנוגע למעורבותם בהריגה, נענה הצבא לדרישת המתנחלים והחל לאסור עליהם להיכנס לשטח אלון מורה או לנסוע בדרכים המשרתות אותה.

על אף שעד היום לא התבררו נסיבות ההריגה ואף אדם לא הורשע בה, הוכר רמי חבה כקורבן פעולות איבה – ולאחר שפרצה האינתיפאדה הראשונה, כחצי שנה לאחר ההריגה, נהפכו הגבלות הגישה שהוטלו על הפלסטינים באזור ל"סטטוס קוו".

ד. השתלטות על שטחים בחסות חלוקת הגדה לשטחי A, B ו-C במסגרת יישום הסכמי אוסלו, וסגירת "שטח ביטחוני מיוחד"

מגמת ההפרדה המרחבית התחזקה לאחר החתימה על הסכם אוסלו ב', בסוף ספטמבר 1995, שכתוצאה ממנו חולקה הגדה המערבית לשלושה סוגי אזורים: A, B ו-C. ריכוזי אוכלוסייה פלסטינים הוגדרו כשטחי A ו-B, וגבולותיהם שורטטו בצמוד לשטח הבנוי של היישובים. אזורים אלה מחולקים בצורה מלאכותית ל-165 "איים טריטוריאליים" נפרדים, שכולם יחד מהווים כ-40% משטח הגדה, ובתחומם יש לרשות הפלסטינית – באופן פורמלי – רמות שונות של שליטה ביטחונית לצד סמכויות אזרחיות נרחבות. כל שאר השטח, כ-60% מהגדה, הוגדר כשטח C, והוא נותר בשליטה אזרחית וביטחונית מלאה של ישראל. בניגוד לשטחי A ו-B, זהו שטח רציף, הכולל כמעט את כל משאבי הקרקע של היישובים הפלסטינים ואת כל ההתנחלויות והשטחים שישראל מייעדת לפיתוחן.

שטחם של הכפרים עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם חולק במסגרת ההסכם לאזורי B ו-C: רוב השטח הבנוי באותה עת הוגדר כשטח B, בזמן שרוב האדמות החקלאיות ושטחי המרעה – 46.3% מאדמות הכפר עזמוט, 58.5% מאדמות הכפר דיר אל-חטב ו-73% מאדמות הכפר סאלם – הוכרזו כשטח C (ר' מפה מס' 3).

22. איסמאעיל סמיח מוחמד עבד אל-פתאח חוואמדה, רועה צאן תושב עזמוט בן 61. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 3.11.2015.
23. ר' נדב שרגאי, "פגיעה באצולה הוותיקה של גוש אמונים", **הארץ**, 28.03.2002: http://haaretz.co.il/misc/1.783011.

מפה מס׳ 3: חלוקת שטח הכפרים לאזורי B ו-C, הכרזת שב"מ וסלילת כביש עוקף להתנחלות

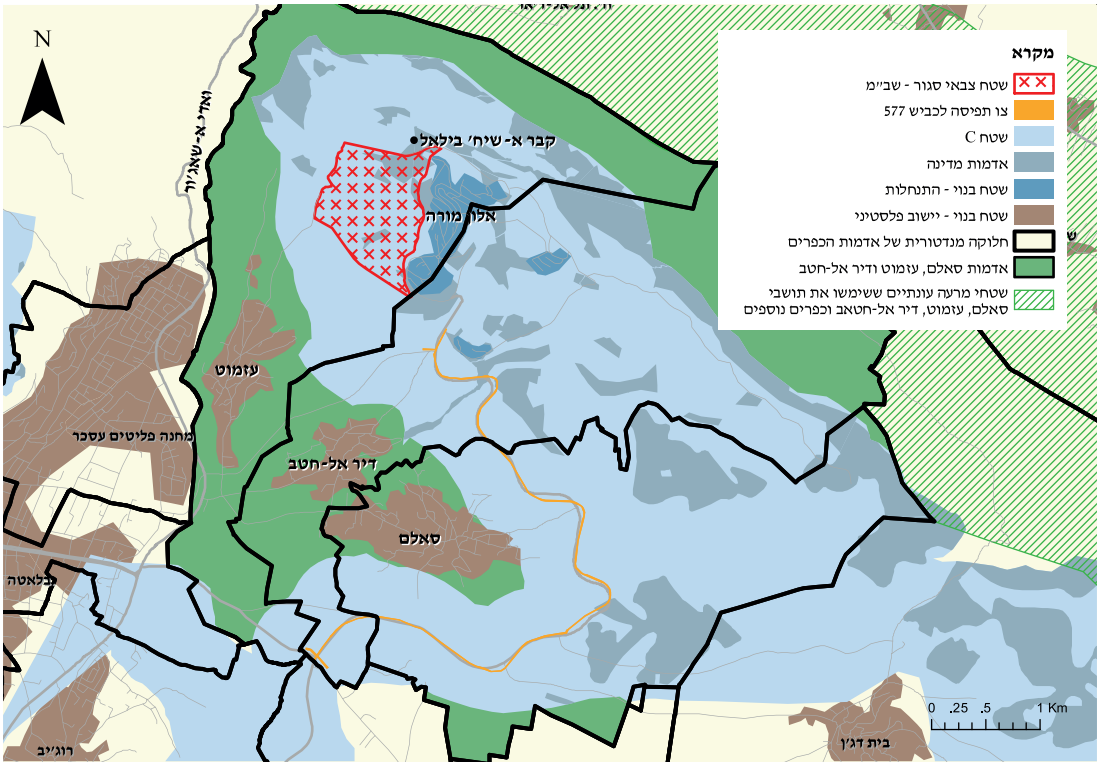

כך הונחה התשתית המנהלתית להפרדת האדמות החקלאיות ושטחי המרעה של הכפרים הפלסטינים משטחם הבנוי. כמו בשאר הגדה המערבית, ישראל מתייחסת לקרקעות שנותרו בשטח C ככאלו שנועדו לשרת את צרכיה שלה בלבד, והיא עושה כל שביכולתה כדי להעמיק את שליטתה בשטח ועל מנת לצמצם את הנוכחות הפלסטינית בשטחים אלה.

כמעט כל שימוש שתושבי הכפרים רוצים לעשות באדמותיהם שסווגו כשטח C – בעיקר לצורכי פיתוח ובנייה – כפוף לאישור של ישראל, שבפועל כמעט בלתי אפשרי לקבלו. לכן, למרות שהשטח הבנוי של הכפרים מסווג כשטח B – שבו יש לרשות הפלסטינית סמכויות אזרחיות, לרבות בתחומי התכנון והבנייה – אפשרויות הפיתוח האורבני, החקלאי והכלכלי במסגרת משאבי הקרקע המצומצמים שנותרו להם הינן אפסיות. כך התושבים נותרים חנוקים בכפרם בזמן שחלק גדל והולך מאדמותיהם משמש את המתנחלים.

נוסף על ההגבלות שהוטלו על שימוש התושבים באדמות שסווגו כשטח C, הכריז המפקד הצבאי בשנת 1996 על סגירת שטח בן 900 דונם ממערב לאלון מורה וייעד אותו כשב"ם ("שטח ביטחון מיוחד").[24] בעילה של הגנה על המתנחלים, שטח זה נסגר פורמלית לכניסת פלסטינים (מלבד במקרים חריגים ובתנאים מחמירים) תוך סיפוח בפועל של חלקו לשטח ההתנחלות.[25] רוחבו של שב"ם אלון מורה עומד על כ-900 מ', ושטחו מהווה 8.3% מכלל האדמות של הכפר עזמוט.

24. כרם נבות, **גן נעול**, עמ' 55, 70.
25. להרחבה בנושא "שטחי ביטחון מיוחדים" ר' בצלם, **אדמה שדודה: חסימת הגישה של פלסטינים לקרקע סביב התנחלויות**, ספטמבר 2008.
http://www.btselem.org/download/200809_access_denied_heb.pdf

ה. סלילת הכביש העוקף להתנחלות (מס' 557), והפיכתו מאז פרוץ האינתיפאדה השנייה לגבול בפועל המפריד בין התושבים לאדמותיהם

לאחר החתימה על הסכם אוסלו ב' הגבירה ישראל באופן משמעותי את היקף סלילת הכבישים העוקפים בגדה המערבית. התפיסה הרשמית שהנחתה את המדיניות הישראלית בהקשר זה גרסה כי יש להפריד, ככל הניתן, בין הפלסטינים (שרובם מתגוררים באזורים שסווגו כשטחי A ו-B) ובין המתנחלים. ואולם בעודה מחברת בין ההתנחלויות השונות, ובינן לבין ישראל שממערב לקו הירוק, רשת הכבישים העוקפים גם תוחמת ומצמצמת את אפשרויות הפיתוח של היישובים הפלסטינים ומנתקת אותם זה מזה.

בשנת 1996 סללה ישראל את כביש עוקף מספר 557, המחבר בין אלון מורה לאיתמר ומאפשר למתנחלים ולאורחיהם להימנע מלעבור בתוך השטח הבנוי של כפר סאלם, כפי שנדרש עד אז. כביש זה יצר את התשתית הפיסית להפרדה בין השטח הבנוי של שלושת הכפרים לאדמות התושבים.

לשם סלילת כביש הגישה לאלון מורה (מס' 557) הוצא ב-27.9.1995 צו תפיסה צבאי (מס' 15/95) ל-233 דונם מאדמות הכפרים, ובהם קרקעות פרטיות רבות.[26] רוחב הכביש 20 מטר והוא נמתח לאורך 15 קילומטרים – ממחסום חווארה, דרך ההתנחלות איתמר ומחסום בית פוריכ ועד להתנחלות אלון מורה. מתוכם, כחמישה קילומטרים סלולים על אדמות הכפר סאלם, כשלושה קילומטרים סלולים על אדמות דיר אל-חטב וקילומטר אחד על אדמות הכפר עזמוט (הכביש מסתיים באלון מורה והוא אינו חוצה את השטח של עזמוט מקצה לקצה). (ר' מפה מספר 3).

כארבע שנים לאחר סלילת הכביש פרצה האינתיפאדה השנייה. מאז נאסר על תושבי הכפרים לנסוע על גבי הכביש או לחצותו והוא משמש כגבול פיסי ומנטלי, המפריד בין השטח הבנוי של שלושת הכפרים (שרובו סווג כשטח B) ובין האדמות החקלאיות ושטחי המרעה (שרובם סווגו כשטח C). הכביש מתפתל במרחק של 400-500 מטר מבתי סאלם ודיר אל-חטב, וחוצץ בין הכפרים ובין כ-70 אחוז מאדמותיהם (כ-7,000 דונם מאדמות סאלם וכ-8,000 דונם מאדמות דיר אל-חטב). לפלסטינים הרוצים לעבד את אדמותיהם החקלאיות או לרעות את עדריהם בשטחי המרעה – בין אם סווגו כשטח C ובין אם הוגדרו כשטח B – אסור לחצות את הכביש ואף לא להתקרב אליו. אם הם עושים זאת, על פי עדויות התושבים, ממהרים החיילים והמתנחלים לגרשם, או שהם נלקחים למחנה הצבאי שנמצא בתוך ההתנחלות אלון מורה, משם הם משוחררים כעבור כמה שעות במחסום בית פוריכ או במחסום חווארה.

האיסור על חציית הכביש ועל השימוש בו, שנאכף על ידי כוחות הביטחון והמתנחלים כאחד, אינו מעוגן סטטוטורית והוא נעדר כל תוקף רשמי. מתחקיר שערך בצלם עולה כי בכמה מקרים נאמר לתושבי הכפר כי אסור להם להתקרב לכביש בתואנה של מניעת בעיות וחיכוכים בינם לבין המתנחלים, וכי אם הם רוצים להגיע לאדמותיהם עליהם להציג היתר מהמנהל האזרחי. אלא שכאשר פנו התושבים למנהלת התיאום והקישור (מת"ק) כדי לברר כיצד ניתן להשיג היתר כזה, נאמר להם כי הוא כלל אינו קיים.

בצלם פנה לדובר צה"ל בנושא זה[27] ונענה כי "חלק מהשטחים החקלאיים השייכים לתושבים הפלסטינים מגיעים עד גדר היישוב [אלון מורה], מצב המייצר מורכבות ביטחונית ואזרחית במקום". עם זאת, "באזורים האמורים אין כיום צווי סגירה בתוקף ובהתאם אין מניעה חוקית מפני הגעת בעלי האדמות למקום, לצורך עשיית כל שימוש המותר על פי דין בקרקעותיהם".[28]

כך, על אף שאין לאיסור זה כל בסיס חוקי, גם כיום הכביש העוקף לאלון מורה הוא אמצעי הגבלת הגישה הגורף והמשמעותי ביותר לאדמות החקלאיות ולשטחי המרעה של עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם.

---

26. במסגרת צו תפיסה מס' 15/95 נתפסו גם אדמות פרטיות של תושבי ח'רבת כפר ביתא, רוג'יב ועוורתא.
27. מכתב לדובר צה"ל מבצלם, 7.10.15.
28. מכתב לבצלם מדובר צה"ל, 21.1.16.

מפה מס׳ 4: אמצעי ההשתלטות הרשמיים של ישראל על אדמות הכפרים עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם

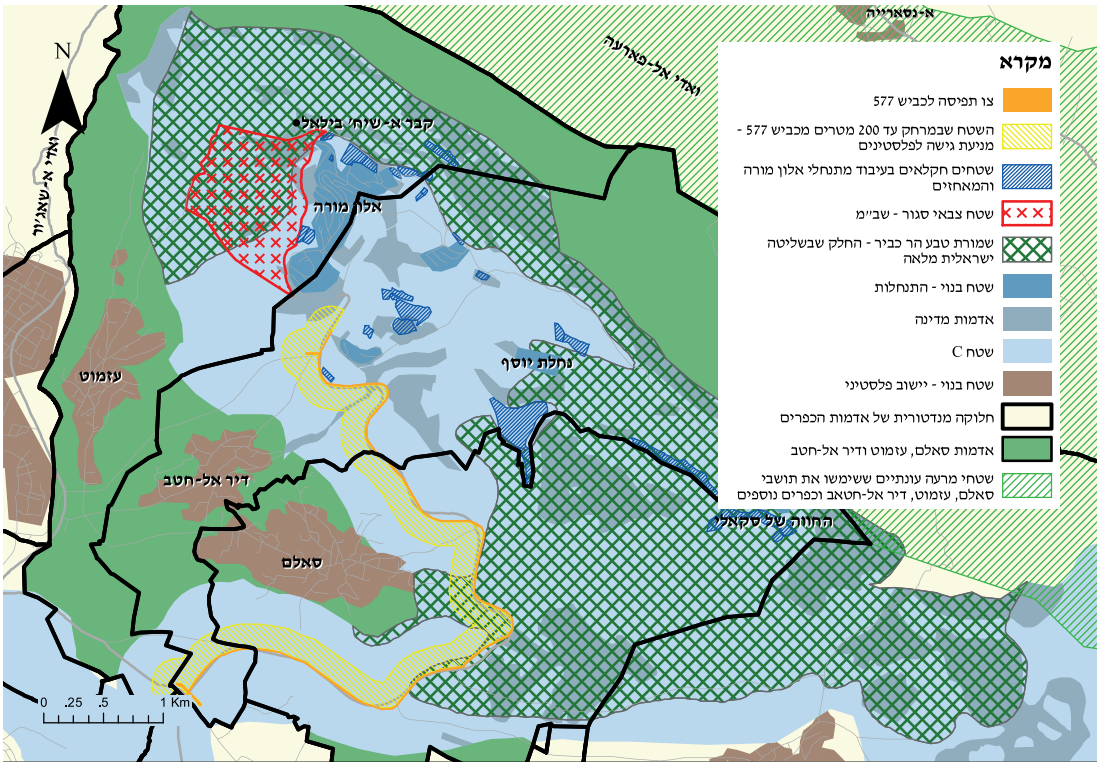

מהיוב עאהד עבדאללה שתייה
תושב סאלם בן 42:[29]

"מאז שהוקם הכביש העוקף, זה בעייתי ביותר להגיע לשטחי המרעה, כמעט בלתי אפשרי. אם החיילים רואים אותנו הם מיד מגרשים אותנו, לעתים בטענה שמדובר בשטח צבאי, לעתים בטענה שהם לא רוצים בעיות עם המתנחלים ולעתים בטענה שהמצב הביטחוני הוא בעייתי. הם אף פעם לא נותנים לנו מסמך שמעיד על כך שמדובר בשטח צבאי מסיבה כזו או אחרת, הם מסתפקים בכך שהם אומרים לנו את זה בעל פה. כאשר אנחנו פונים לקישור הפלסטיני והישראלי הם אומרים לנו שאין כל מניעה שנחצה את הכביש ושמותר לנו לחצות אותו כל עוד אנחנו שומרים על מרחק מבתי ההתנחלות. אבל עם זאת, בשטח הדברים מתנהלים אחרת".

חייל ששירת במקום בשנת 2012:[30]

"לפי מה שאני זוכר, מהצומת של בית פוריכ עד אלון מורה כל מכונית שנכנסת לשם נבדקת. בגדול [לפלסטינים] אסור לנסוע פה. אנשים מסאלם לא באים מפה לדעתי. אסור [לפלסטינים] לנסוע, אסור גם להתקרב. אם יש רועה עזים, ועדרים זה משהו שכל הזמן מקפיץ כיתת כוננות, בגדול ההנחיות הן שאסור לאחד כזה להתקרב למרחק 200 מטר או 100 מטר מהציר, מהכביש. אם הוא התקרב 100 מטר או 200 מטר אז אנחנו צריכים לקפוץ ולגרש אותו משם".

29. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 2.12.2015.
30. לעדות המלאה ר' שוברים שתיקה: http://www.shovrimshtika.org/testimonies/database/824993.

מאחז החווה של סקאלי

במציאות הגאו-פוליטית שקבעה ישראל באזור אל-ג'בל אל-כביר אין חלל ריק: כל אחת מההגבלות שהטילה המדינה על תושבי הכפרים הפלסטינים אפשרה בפועל למתנחלים לפלוש ולהרחיב את שטחיהם. בחסות הניתוק שיצרה ישראל בין התושבים הפלסטינים ובין אדמות החקלאות והמרעה שלהם, המתנחלים באזור בונים בתים, מקימים מאחזים, פורצים דרכים, זורעים שדות, נוטעים כרמים, רועים עדרי צאן ומשתלטים על מקורות מים טבעיים. כל אלה מלווים בשגרת אלימות נגד תושבי הכפרים הפלסטינים.

פעולות אלה ממלאות תפקיד מרכזי ביישום מדיניותה של ישראל בגדה והן משלימות את האמצעים הרשמיים שהיא מפעילה באזור. מעמדם הפריבילגי של המתנחלים – מעצם היותם אזרחים ישראלים החיים בשטח פלסטיני כבוש – מאפשר להם לפעול כמנגנון מנשל ומנכס במרחב הפלסטיני.

שיטת פעולה זו מהווה מנגנון השתלטות מופרט, עצמאי לכאורה, המאפשר למדינה לבסס את רצף ההתיישבות הישראלי באזור ולהרחיבו במסלול צדדי, שקט וסמוי מהעין – ובאותו הזמן ממש להתנער ממעשים אלה באופן רשמי.

שיתוף הפעולה בין ישראל לאזרחיה המתנחלים – במאחזים ה"בלתי-מורשים" ובאלון מורה "המוסדרת" כאחד – יוצג להלן בשלושה חלקים:

החלק הראשון יבחין בין שלושה מעגלים מרחביים-תפקודיים שבתחומם פועל מנגנון ההשתלטות המופרט.

החלק השני יוקדש לתיאור ההשתלטות על מקורות המים הטבעיים בשטח מעגלים אלה.

החלק השלישי יתאר את האלימות הפיזית שנוקטים מתנחלים כנגד תושבים פלסטינים כדי להרחיקם מהאזור, ואת מנגנון התיאום החקלאי – שמכשיר אלימות זו בפועל.

מעגלי ההשתלטות הלא רשמית

הפרקטיקות המשמשות את המתנחלים כדי להשתלט על אדמות הכפרים נחלקות לשלושה מעגלים מרחביים-תפקודיים: (1) מעגל הליבה הבנויה; (2) מעגל העיבוד החקלאי; (3) מעגל רעיית הצאן. חלוקה סכמטית זו מהווה ייצוג מופשט של המציאות, כאשר בפועל פריסת שלושת המעגלים נוטה להיות מורכבת ומעורבת יותר.

מעגל הליבה הבנויה

על בסיס שיתוף הפעולה בין המדינה למתנחלים, הוקמו על האדמות שישראל גזלה מתושבי עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם שלוש התנחלויות: אלון מורה, שזכתה להכרה רשמית מצד הממשלה, ולצידה החווה של סקאלי ונחלת יוסף – המוגדרים שניהם כ"מאחזים בלתי-מורשים".

החווה של סקאלי הוקמה ב-1998 על אדמות הכפר סאלם, שהוכרזו עוד בשנת 1987 כ"אדמות מדינה" והוכללו בשמורת הטבע "הר כביר". המאחז הוקם בקצה הדרומי-מזרחי של רכס אל-ג'בל אל-כביר, במרחק של כארבעה קילומטרים מאלון מורה. פתחי עבד אל-פתאח מוחמד חוואמדה, תושב עזמוט בן 82, סיפר לבצלם כי "בהתחלה דרשו מאתנו להתרחק מבתי המתנחלים ובהמשך דרשו גם להתרחק מהכבישים. כך נמשכו הדברים ובינתיים המתנחלים הקימו מבנים בשטחים שלנו".[31]

הליבה הבנויה של מאחז החווה של סקאלי כוללת 22 מבנים בלתי-חוקיים, לרבות מבני קבע, מבנים ניידים ומבנים חקלאיים – כולם בתוך שמורת הטבע. לשם הקמתו פרצו המתנחלים דרך שעוברת לאורך כל רכס ההר, בלי שקיבלו אישור לכך מצד הגורמים הרשמיים. באתר המתנחלים "לבן כתום לבן" נכתב כי "החווה הזו נבנתה בתוך שטח שמורת טבע על מנת לעצור את הציד של חיות הבר על ידי הערבים. אסור לפי החוק לגור בשמורות טבע, אך העניין הסתדר בכך שסקאלי קיבל מעמד של צפר ולצפרים מותר לגור בשמורות טבע בכמה הגבלות, כמו לא לבנות על שיא גובה ולבנות בצורה שמשתלבת בנוף".[32] טענות אלה מופרכות מיסודן.[33]

31. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 6.12.2015.
32. ר' אתר "כתום לבן כתום": http://www.lcl.org.il/viewinter.php?cid=20.
33. בצו בדבר הגנה על הטבע, מס' 363, תש"ל-1969, אשר מגדיר את הפעולות המותרות והאסורות בשטח שמורות טבע, אין אזכור לכך שצפר או פקח יכולים לגור בשטח שמורת טבע.

בשנת 2009 הקימו מתנחלים מאחז נוסף בשם נחלת יוסף, על שטח שממוקם בין אלון מורה ובין החווה של סקאלי. בתחילת חודש יוני של אותה שנה הרס הצבא צריף ושני פחונים במאחז.[34] במקום הפחונים שנהרסו, בנו המתנחלים מבני קבע על פני שתי חלקות סמוכות שרשומות בטאבו כ"אדמות מדינה". בנובמבר 2013 הרס המנהל האזרחי בית נוסף במקום, אך לא המשיך בהריסת בתים נוספים לאחר שהגיע להבנות עם המתנחלים.[35] כיום כוללת הליבה הבנויה של מאחז נחלת יוסף חמישה מבנים שמשמשים למגורים, למלאכה ולצאן, ונראה שהמקום מתפקד כחווה משפחתית. הקמת המאחז החווה של סקאלי בקצה הדרומי-מזרחי של רכס אל-ג'בל אל-כביר, שעל קצהו הצפוני-מערבי יושבת אלון מורה, והקמת מאחז נחלת יוסף ביניהם, משקפות את אסטרטגיית מפעל ההתנחלויות ליצור רצף שליטה על הרכס כולו. שליטה כזו תוכל, בשילוב עם אמצעי מדיניות אחרים, להוביל לרצף של נוכחות ישראלית מאלון מורה שבבמת ההר ועד לבקעת הירדן.

מעגל העיבוד החקלאי

בעוד חלק ניכר מהבנייה בהתנחלות ובמאחזים התבצע על "אדמות מדינה", מתנחלים מאלון מורה, מהחווה של סקאלי ומנחלת יוסף מעבדים חלקות חקלאיות רחבות היקף בלב אדמותיהם של תושבי עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם, שהצבא מונע מבעליהן הפלסטינים לגשת אליהן. מנתוני ארגון כרם נבות בנוגע לחקלאות מתנחלים בגדה המערבית עולה כי מתנחלי אל-ג'בל אל-כביר מעבדים כ-440 דונם מאדמות תושבי שלושת הכפרים, 158 דונם מתוכם נמצאים בתוך שטח שמורת הטבע.[36] הגידולים העיקריים של המתנחלים כוללים זיתים, שקדים וגפנים, וכן שדות זרועים בחיטה ובשעורה להאכלת עדרי הצאן שלהם.

כך מנצלים המתנחלים את ההגבלות שישראל מטילה על החקלאים הפלסטינים ופולשים לחלקות חקלאיות, תוחמים אותן בגדרות ושותלים בהן גידולים חדשים, לעתים תוך עקירת גידולים שהיו במקום קודם לכן.

עדות לניכוס של השטח בידי המתנחלים ניתן למצוא בדרך שבה אלה משווקים את עצמם. על ידי פתיחת המשקים החקלאיים לביקורי תיירות חוויתיים, ובשילוב עם מפעלים לעיבוד התוצרת החקלאית, ממנפים המתנחלים את ערכי הנוף הייחודיים של רכס אל-ג'בל אל-כביר ומשווים לעצמם תדמית כפרית-בוטיקית שלווה, המכוונת להסברה ולמשיכת תיירות. דוגמה לדברים אלה ניתן למצוא באתר התיירות של המועצה האזורית שומרון, המציג כך את המאחז נחלת יוסף: "במקום גרה משפחה אחת העוסקת בחקלאות ובאמנות. בחווה עדר כבשים, כרמים, גידולי שדה ויקב בהקמה. בחווה מתקיימות סדנאות תיפוף בתיאום מראש וכן מכירת שמן זית ויין בוטיק תוצרת עצמית. באזור החווה מגוון מסלולי טיול ורכיבה".[37]

מעגל שטחי המרעה

בכל אחת משלוש ההתנחלויות באזור אל-ג'בל אל-כביר מחזיקים מתנחלים בעדרים גדולים, שאותם הם רועים בכל השטח שממזרח לכביש העוקף. בשנת 2015 העניקה הרבנות הראשית לישראל הכשר לארבעה משקי בעלי חיים של מתנחלי האזור – שלושה משקים של עדרי צאן ומשק אחד של צאן ובקר – שעבורם הקימו המתנחלים על אדמות הכפרים הפלסטינים כמה דירים גדולים, ומהם הם מוציאים את העדרים לרעייה בשטח שממערב לכביש. כך, רועי הצאן תושבי הכפרים הפלסטינים רואים מבתיהם את המתנחלים רועים באדמותיהם, בעוד הם עצמם אינם יכולים להגיע לשם.

תושבי הכפרים הפלסטינים מעידים כי המתנחלים מנצלים את העובדה שהתושבים אינם יכולים להגיע לכרמי הזיתים ולשדות הדגנים שלהם. לדבריהם, המתנחלים שולחים את עדריהם לחלקות אלה, ומאפשרים לצאן לאכול את ענפי הזית הצעירים ואת שדות הדגנים.

---

34. יהושע ברריינר, "המאחז פונה, ראש המועצה מבטיח לחזור", **וואלה,** 1.6.2009: http://news.walla.co.il/item/1494708.
35. לפירוט נוסף, ר' /פעילויות-הוועד/פעילויות/הריסת-בית-בנחלת-יוסף-שבאלון-מורה/http://www.vshomron.co.il.
36. ר' כרם נבות, **החקלאות הישראלית בגדה המערבית**, אוקטובר 2013.
37. ר' אתר התיירות של המועצה האזורית שומרון: /נחלת-יוסף/http://www.tourshomron.org.il/place.

מהיוב עאהד עבדאללה שתייה
תושב סאלם בן 42:[38]

"ישנם בערך חמישה מתנחלים שגרים בחווה של סקאלי ויש להם יותר כבשים ממה שיש לכל תושבי הכפר שלנו ביחד. יש להם עדרים ענקיים – בין 500 ל-1,000 כבשים לכל אחד, בעוד אנחנו, תושבי סאלם ובעלי האדמות, לא רשאים לחצות את הכביש ולהתרחק מהבתים, והכבשים שלנו נשארות כל הזמן במכלאות. הן לעולם לא יוצאות למרעה ואין לנו מקום שאליו אנחנו יכולים לקחת אותן".

הכפר דיר אל-חטב

תייסיר מוחמד חאמד עודה
תושב דיר אל-חטב בן 81:[39]

"יש לי 11 דונם באזור שנקרא אל-ג'ראדאת, הנמצא בין בית הקברות של ההתנחלות [אלון מורה] לבין אזור המפעלים של ההתנחלות. בקרקע הזו יש המון עצי זית שנטעתי לפני יותר מ-30 שנים. לפני כמה שנים, בתקופת המסיק שתואמה מראש [למשטר התיאום ר' עמוד מס' 33-35], עברתי שם עם כמה תושבים מהכפר. ראיתי שהעצים הושחתו לגמרי בגלל שאחד המתנחלים מביא את הצאן שלו למרעה שם. הוא היה עם הצאן שלו בחלקה סמוכה".

38. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 2.12.2015.
39. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 9.12.2015.

השליטה ההדוקה ביותר מתקיימת בשטחים הבנויים, שבהם גרים המתנחלים. עם זאת, ריבוי המשאבים, האישורים וההליכים התכנוניים הנדרשים להרחבת ההתנחלות ולהקמת מאחזים חדשים מגבילים את פוטנציאל ההתרחבות של הליבה הבנויה, או לכל הפחות מאטים אותה. כוח ההשתלטות והניכוס של מעגל החקלאות קטן מזה של הליבה הבנויה, אך כושר ההתרחבות שלו רב יותר מפני שהוא צורך הרבה פחות זמן ומשאבים. לכן מתנחלי האזור פולשים גם לחלקות חקלאיות ומעבדים אותן בעצמם. פעילות המרעה נזילה יותר מהעבודה החקלאית, והיא מאפשרת שימוש יומיומי בשטחים רחבים תוך הפגנת נוכחות ישראלית עקבית. כך, כל מעגל מכשיר את ההתפשטות הרציפה של ההתנחלויות ומקבע את ריקון המרחב מתושביו הפלסטינים.

השתלטות על מקורות מים טבעיים

בשטחים שהמדינה והמתנחלים גזלו מתושבי שלושת הכפרים נמצאים – מעבר לאדמה חקלאית ולמרעה – גם מקורות מים טבעיים. הכפרים והעיירות בגדה המערבית התפתחו לאורך ההיסטוריה בסמיכות למעיינות – ומקורות מים טבעיים היו גורם מכריע בקיום ההתיישבות הפלסטינית באזור.[40]

במשך מאות שנים השתמשו תושבי עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם במעיינות ובבורות המים שאבותיהם חפרו להשקיית משפחותיהם, עדריהם וגידוליהם, לרחצה ולכביסה, וכמקומות בילוי לשעות הפנאי. גם לאחר ששלושת הכפרים חוברו לרשת המים בשנת 1983, הם המשיכו להיות תלויים במקורות המים הטבעיים לצורך השקיית עדרי צאן וגידולים חקלאיים צעירים.[41] מאז שנאסרה גישת תושבי שלושת הכפרים לאדמותיהם, אבדה גם הגישה למקורות המים הטבעיים, ואִתה היכולת להשקות את העדרים ואת הגידולים באופן טבעי. בו בזמן, מתנחלים ישראלים משתמשים במעיינות ובבורות המים של תושבי הכפרים: להשקיית הצאן, השדות והמטעים שלהם, לפנאי, למשיכת תיירות ולהרחבת שליטתם בשטח.

שטחים חקלאיים של הכפר סאלם.

40. להרחבה ר' OCHA, **אל המעיין: ההשפעה ההומניטרית של השתלטות מתנחלים על מעיינות פלסטינים**, מארס 2012.
41. חקלאים נוהגים להשקות נטעי זית ופירות אחרים, ששורשיהם עוד לא חדרו למעמקי האדמה, עד שיתפתחו ויוכלו למצוא את כל המים הדרושים לקיומם בכוחות עצמם.

רדאד עאהד עבדאללה שתייה
תושב סאלם בן 48:[42]

"יש לכפר שלנו שטחים נרחבים, שבהם ישנם בורות מים רבים ומעיינות. בעבר היינו משתמשים במי הבורות והמעיינות על מנת להשקות את הצאן ואת השטחים החקלאיים שלנו. אני זוכר איך בתור ילד הייתי הולך לעזור לאבי להשקות את הצאן ואת הגידולים שלנו. כעת, ממזרח לכפר שלנו הוקמה חוות מתנחלים בשם חוות סקאלי.
ברגע שסקאלי רואה מישהו מאתנו, הוא מיד מתחיל לרדוף אחרינו ולירות. הוא גם מתקשר לחיילים שמיד מגיעים ומגרשים אותנו מהאזור. המתנחל הזה השתלט על בור אבו א-סלאמה ועל בור א-שערה, שניהם נמצאים שם באזור. אנחנו כבר לא יכולים להשקות את הצאן שלנו מהבורות".

איסמאעיל אניס עבד איסמאעיל
תושב דיר אל-חטב בן 54:[43]

"האדמות שלנו טובות מאוד למרעה – הן רחבות, הן מלאות עשב והמים בהם זמינים. היו לנו יותר משישה בורות לאיסוף מי גשמים. בזמן שהיה יורד גשם הייתי פותח תעלות כדי שהמים יגיעו לבורות. בבעלותנו חלקת אדמה ליד התנחלות אלון מורה, מזרחית לכפר, שטחה 224 דונם, ויש בה שני בורות, אחד מהם עם קיבולת של יותר מ- 200 קוב.
בעונות הקיץ, כאשר המים בכפר לא היו זמינים, הלכנו אני וההורים והאחים שלי לאדמה ולקחנו אתנו בגדים, חיממנו מים ממי הבור, התקלחנו באדמה וכיבסנו את הבגדים המלוכלכים שלנו. האדמה הייתה נטועה עם עצי זית, שקדים ותאנים.
עם הזמן ההתנחלות גדלה ולא יכולנו להגיע לאדמה שלנו".

מניעת הגישה של תושבי הכפרים למקורות המים המסורתיים מעצימה את תלותם ברשת המים שנשלטת על ידי ישראל. הבעיות שיוצרת תלות כפויה זו באות לידי ביטוי חריף במיוחד בחודשי הקיץ, אז עולה הביקוש למים – הן בכפרים והן בהתנחלויות – והרשויות הישראליות מפחיתות את הכמות ואת לחץ המים המוזרמים ליישובים הפלסטינים. כתוצאה מכך נאלצות רשויות המים הפלסטיניות המקומיות להזרים את המים ליישובים ולשכונות שונות לפי תור, והתושבים סובלים מהפסקות מים ממושכות.[44] מתחילת יוני 2016 צמצמה ישראל באופן ניכר את אספקת המים (אותם היא מוכרת לפלסטינים בתשלום מלא) לרבבות פלסטינים בגדה המערבית, לרבות תושבי הכפרים עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם.[45] המחסור במים בא לידי ביטוי בכל תחום שבו הם נחוצים לבני האדם: שתייה, רחצה, ניקיון, תעשייה והשקיית בעלי חיים וגידולים. לכל אלו השלכות חמורות על בריאותם של התושבים ועל רווחתם הכללית.

42. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 1.12.2015 .
43. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 11.11.2015 .
44. ר' עמירה הס, "ישראל מקצצת את אספקת המים לרבבות פלסטינים בגדה מתחילת החודש", **הארץ**, 21.6.2016:
http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2982124 .
45. להרחבה בנושא ר' http://www.btselem.org/hebrew/water .

כפר סאלם שעל גגות בתיו מכלי מים. ברקע ההתנחלות אלון מורה.

סחר תאופיק אחמד ג'בור
תושבת סאלם בת 44, סוף יוני 2016:[46]

"מתחילת החודש אני סובלת מזה שהמים לא מגיעים לבית שלי. יש לנו שני מכלים של שלושה קוב. במצב הנוכחי המים מגיעים אל הבית מדי שבועיים, פחות או יותר. כמות זו אינה מספקת בכלל ולכן אנו נאלצים לקנות מים במכלים במחיר 70 שקלים עבור שלושה קוב. זה מהווה מעמסה מבחינה כלכלית וגם מבחינה גופנית. כאשר מגיע התור של השכונה שלנו אני מעבירה את הלילה במילוי מים במכלים כדי לאגור כמה שיותר. אני ממלאת מכל שמוצב ליד הבית ולאחר מכן אנו מזרימים את המים במשאבה למכל שעל הגג. הזרם חלש ואינו יכול להגיע אל המכל שעל הגג בלי משאבה פרטית. לאחר שהמים אוזלים במכל שעל הגג, אני נאלצת להעביר את המים עבור המקלחת והשירותים באמצעות בקבוקים. התחלתי להרגיש כאבים בגב ובידיים בגלל שאני מרבה להעביר מים בצורה זו.

אני לא יודעת עד מתי זה יימשך. אנו משפחה גדולה וזקוקים למים בכמות מספקת לכיסוי הצרכים שלנו: שתייה, כביסה, שטיפת כלים, הכנת אוכל, ניקוי הבית והחצר. המים הם מקור החיים ואנו זקוקים להם. זה הגיע לרמה שאנחנו לא יכולים להתקלח בגלל המחסור במים. כל אחד מאתנו בקושי מתקלח פעם בשבוע. האם יעלה על הדעת שאדם יתקלח פעם בשבוע בזמן החום הכבד הזה? אני כבר נגעלת מעצמי ומריח הזיעה. כאשר הבנות שלי מקבלות מחזור הן הולכות להתקלח בבתים של הדודים. מה אנו יכולים לעשות? אנו סובלים קשות. החיים שלנו קשים ביותר. הכול קשור למים.

בעלי פועל. מאז תחילת החודש הוא עבד רק ארבעה ימים והרוויח 400 שקלים. מה אפשר לעשות בסכום זה? האם לקנות מים או לשלם חשמל או לקנות אוכל? הם מקשים על החיים שלנו ומסבכים אותם.

בכל פעם שאנו שואלים במועצה על הסיבה לניתוק המים הם עונים שהסיבה היא שהצד הישראלי שאחראי על המים, [חברת מקורות] צמצם את כמות המים המגיעה ליישוב. הם דורשים מאתנו להנהיג משטר חסכוני. איזה משטר חסכוני עלינו להנהיג אם אנחנו לא מקבלים מים בכלל? מתחילת החודש אנו לא מקבלים מים בכמויות מתאימות. אנחנו אפילו כבר לא יכולים להיעזר במעיינות של היישוב. השכנים שלי ממלאים מים לשתייה מעין עסכר בשכם. אין לנו רכב כדי לנסוע ולמלא מים משם. המרחק גדול ואנו לא יכולים להגיע לשם בלי רכב.

עד מתי נמשיך לחיות כך? אינני יודעת".

46. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 30.6.2016.

מקור המים הטבעי המשמעותי ביותר שנובע ממורדותיו המערביים של אל-ג'בל אל-כביר נקרא עין אל-כבירה (בעברית, "המעיין הגדול"). במשך מאות שנים שימש עין אל-כבירה כמקור המים הראשי של דיר אל-חטב. עד 1983, כאשר הוקמה רשת מים זורמים בכפר, השתמשו תושבי הכפר במעיין להשקיה ולצרכים ביתיים כאחד. בתחילת האינתיפאדה השנייה, השתלטו עליו מתנחלי אלון מורה – באמצעות התקפות אלימות ובחסות משטר הקרקעות שישראל החילה על האזור – והסבו את המקום לפינת חמד עבור תושבי ההתנחלות ואורחיהם.

ב-2008 מתנחלים בנו בשטח המעיין בריכת רחצה מבטון, והציבו לידה מצבת זיכרון לזכרו של חייל בן אלון מורה – אבנר כפיר – שנהרג בפעילות צבאית בלבנון. מאז קוראים המתנחלים למעיין "עין כפיר". בנובמבר 2010 הרס המנהל האזרחי את הבריכה ואת המצבה בעילה של היעדר היתר בנייה.[47] זמן קצר לאחר מכן בנו אותן מתנחלי אלון מורה מחדש, ובתמיכת המועצה האזורית שומרון אף סללו מגרש חנייה והציבו במקום שולחנות פיקניק. המנהל האזרחי לא התערב וכיום המעיין משמש את המתנחלים, ואותם בלבד, כמוקד פנאי ותיירות.[48]

ההשתלטות על המעיין, הסבתו למוקד פנאי עבור ישראלים בלבד ועִברות שמו, מכשירים את התנאים למשיכת מתנחלים ותיירים למקום – ונוכחותם המוגברת מנוצלת בתורה כדי להצדיק את הרחקת הפלסטינים מהאזור. גם השימוש שעושים המתנחלים בבורות המים לצורך השקיית העדרים והגידולים שלהם הופך עם השנים לעובדה מוגמרת, תוך גזל אחד המשאבים החיוניים ביותר לכלכלת החקלאות והמרעה מתושבי הכפרים.

תקיפות מתנחלים

"היציאה אל שטחי המרעה הפכה להיות אפופת סכנות ואיומים. מי שיוצא אל שטחי המרעה מסתכן ושם את נפשו בכפו".[49]

במסגרת שיתוף הפעולה בין המדינה למתנחלים, מפריטה ישראל סמכויות צבאיות ומעבירה אותן לידי מתנחלים בכלל ולידי רכזי הביטחון (רבש"צים) של ההתנחלויות בפרט. אלה מנצלים את סמכויותיהם כדי להרחיב את תחומי השליטה של ההתנחלות.[50]

כל 42 התושבים שמסרו את עדותם במסגרת המחקר עבור הדו"ח הנוכחי הזכירו את אלימות המתנחלים כתופעה קיימת ונוכחת בחייהם, וכגורם המרכזי שמרתיע אותם מלגשת לאדמותיהם. על פי התושבים, אלימות המתנחלים כוללת מקרים של ירי אש חיה, יידוי אבנים והכאה באלות ובאגרופים. התושבים גם סיפרו על פגיעות רבות בחיות משק, לרבות מקרים שבהם מתנחלים הרגו – בירי או בדריסה – כבשים שהוצאו למרעה, כלבי רועים שליוו עדרים וחיות משא שעליהן היו רכובים חקלאים בדרך לאדמותיהם.[51] נוסף לביטויי אלימות ישירים וחמורים אלה, תושבי הכפרים העידו כי מתנחלים נוהגים לגנוב כבשים מרועים ולבזוז פירות מעצי זית שבבעלותם. במקרים מסוימים, מתנחלים אף השחיתו וגדעו עצי זית מיסודם.

מעדויות התושבים עולה כי במהלך העשורים האחרונים אירעו כמה מקרי אלימות קשים במיוחד – מקרים מכוננים, אשר הבהירו לתושבים שאסור להם להגיע לאדמותיהם. מקרים אלה, על אף שאירעו מזמן, עדיין חיים בזיכרון התושבים, וזורעים בקרבם תחושות פחד ורתיעה:

1. חמדאללה ראדי ח'ליל עלאוונה, תושב עזמוט בן 27, נהרג ב-13.1.1991. באותו הלילה חזר עדר הכבשים של עלאוונה לדיר בלי רועהו. למחרת מצאו תושבי הכפר את גופתו באזור קבר שיח' בילאל, הסמוך לאלון מורה, כאשר ידיו כפותות מאחור, גופו פגוע מירי וראשו מרוצץ באבנים. כחצי שנה לאחר מכן, ב-20.6.1991, נעצר פנחס אסייג, תושב אלון מורה, כחשוד בהריגה. הוא הודה במעשה ושחזר אותו. ב-12.9.1991 קבעו שופטי בית משפט מחוזי בתל אביב כי החשוד אינו כשיר לעמוד לדין והורו על סגירת התיק הפלילי ועל ביטול ההליכים המשפטיים נגדו.[52] אסייג נשלח לאשפוז בבית חולים פסיכיאטרי.[53]

---

47. יאיר אלטמן, "נהרסה אנדרטה לא חוקית לזכר חייל בשומרון", **Ynet**, 25.11.2010: http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3989661,00.html.
48. OCHA, **אל המעיין**, עמ' 10.
49. ר'אלב מחמוד עומר עומר, תושב דיר אל-חטב בן 91. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 9.12.2015.
50. להרחבה בנושא ר' יש דין, **המרחב הפרוע: העברת סמכויות שיטור וביטחון לרכזי ביטחון שוטף צבאיים [רבש"צים] בהתנחלויות ובמאחזים**, יוני 2014.
51. גורם נוסף המייצר הרתעה מגישה לאדמות הוא הנוהג של חיילים לעכב תושבים פלסטינים המתקרבים לכביש בבסיס הצבאי שנמצא באלון מורה, ולשחרר אותם רק בחלוף כמה שעות במחסום בית פוריכ או במחסום חווארה.
52. בצלם, **הפרות זכויות האדם בשטחים: 1990/91**, עמ' 117.
53. שם.

יחיא סבע דרוויש עלאוונה
תושב עזמוט בן 68:[54]

"הם הרגו תושב מהיישוב שלנו שקוראים לו חמדאללה עלאוונה שרק התחתן ואשתו הייתה בהריון. הם הרגו אותו באזור א-שיח' בילאל, מצפון ליישוב, במרחק ארבעה קילומטרים מהבתים. הוא עסק במרעה שם. הם שמו עליו אבנים. מצאנו אותו אחרי חיפוש ארוך. הוא היה במצב מחריד. הם ירו בו וריסקו את ראשו עד שהמוח נשפך ממנו. זה היה אירוע מחריד. כולם חששו להגיע לאותם אזורים".

צילום: סלמא א-דיבעי, בצלם

איסמאעיל סמיח מוחמד עבד אל-פתאח חוואמדה
תושב עזמוט בן 61: (בתמונה)[55]

"מתנחלים הרגו את עלאוונה כשאשתו הייתה בהריון. הם היכו אותו בראש וירו בו. זה היה שוק גדול לתושבי הכפר וכפרים שכנים וכולם התחילו לפחד להתקרב לאזורים של המתנחלים ולא יצאו לרעות לבד אלא בקבוצות".

54. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 8.12.2015.
55. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 3.11.2015.

2. באוגוסט 2004 תקף ישי בר נור, תושב אלון מורה וסגן רכז הביטחון של ההתנחלות, שלושה רועי צאן פלסטינים – אשרף, אחמד וחסנין שתייה – שרעו את עדריהם בשטח המרעה של הכפר סאלם, ממזרח לכביש 557, לצד שלושה רועים נוספים. בר נור רדף אחרי הרועים, במקביל לג'יפ צבאי שהגיע למקום.[57] כשהשיג אותם, החל בר נור לתקוף במכות את אשרף שתייה באמצעות הרובה שהיה ברשותו. במקביל, הוא ירה באוויר ולעבר הכבשים. לאחר מכן היכה בר נור רועה נוסף ולבסוף תקף את הרועה השלישי ואיים עליו. בהמשך ירה בר נור בשני כלבים שהיו עם הרועים והרג אותם. האירוע כולו התרחש מול עיני החיילים, שנכחו במקום ולא עשו דבר כדי להפסיק את הפגיעות.

בר נור הואשם והורשע במסגרת הסדר טיעון חלקי בעבירות של תקיפה הגורמת חבלה של ממש ומעשה פזיזות ורשלנות בכלי ירייה. בעקבות הסכם סולחה שנערך בין בר נור לאחד הקורבנות, בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו גזר עליו חמישה חודשי מאסר בפועל שירוצו בעבודות שירות.[58]

אחמד מוחמד דיב שתייה, תושב כפר סאלם.

57. מתוך פס"ד 2247/05: http://www.law4all.co.il/PsakDinShow.asp?RowID=42316.
58. ר' בית משפט לערעורים פליליים עפ 070430/06 **ישי בר-נור נ' מדינת ישראל** (2007).

אחמד מוחמד דיב שתייה
תושב סאלם בן 48:[59]

"בשנת 2004 הותקפתי על ידי מתנחלים ורבש"צ ההתנחלות, זה היה מול חיילים שראו ולא עשו שום דבר. הייתי עם מספר רועים נוספים. הם תקפו אותנו וירו לכיוון הצאן שלנו. שני כלבים נהרגו מיד וכמה כבשים נפגעו. היו עוד הרבה מקרים כאלה".

3. על פי דיווח עיתונאי, בבוקר 1.4.2006, עלה סאבר א-שתייה, תושב סאלם בן 73, על אתונו ויצא לאדמות הכפר כדי לחרוש את כרם הזיתים שבבעלותו. לאשתו אמר תמיד שהוא לא פוחד מהמתנחלים מפני שהם לא יפגעו באדם זקן, לדבריו. כמה שעות לאחר מכן, פועלים שעבדו בקרבת מקום שמעו את צעקותיו וניגשו לעזור לו. הם מצאו אותו חבול בכל חלקי גופו והבחינו בקבוצה של מתנחלים, חלקם חמושים, הנמלטת לכיוון ההתנחלות.[60] א-שתייה פונה מחוסר הכרה לבית החולים בילינסון, שם הוגדר מצבו כקשה מאוד. הוא סבל משלוש חוליות שבורות בצוואר, ארבע צלעות שבורות, חור בריאה, שבר ביד ושבר ברגל, ונותר מחוסר הכרה למשך שלושה שבועות.[61] לאחר ששהה יותר מחודש בבית החולים בילינסון, הועבר א-שתייה לתקופה נוספת בבית חולים ברמאללה לצורך טיפול שיקומי. חקירת המקרה, שהתנהלה ביחידה המרכזית של משטרת מחוז ש"י, העלתה חרס ומעולם לא נעצרו חשודים בתקיפה.[62]

על אף תחושת האימה הכללית שזרעו תקיפות אלימות אלה בקרב תושבי הכפרים – תחושה שעודנה מרחפת מעל כולם – ישנם תושבים שעדיין מנסים מדי פעם להגיע לאדמותיהם. הצורך במרעה טבעי ובתוצרת חקלאית, בשילוב עם תחושת חוסר הצדק, דוחקים בהם ליטול את הסיכון הכרוך ביציאה לשטח. במקרים רבים הם מותקפים על ידי המתנחלים, לעתים עד כדי סיכון חיים. בשל הנוכחות המינימלית של פלסטינים בשטחי החקלאות והמרעה, פחתו בעת האחרונה מקרי האלימות, אולם התקיפות שממשיכות להתרחש מאשררות את הפחד ואת האימה, וכתוצאה גם את האיסור על חציית הכביש ועל ההגעה לאדמות.

עאהד עבדאללה שתייה
תושב סאלם בן 38:[63]

"המתנחל סקאלי הציב צריפים באזור, שהוא גבוה יותר מן האזור הזה וצופה על כל השטח וגם על בקעת הירדן. כך נוצר מצב שאנחנו לא יכולים להגיע לשטחים גדולים מאוד. אפילו אם אנחנו מצליחים לחצות את הכביש בלי לפגוש בחיילים, הוא והאנשים שעובדים אתו רודפים אחרינו, ואם אנחנו רחוקים מהם אז הם מתקשרים לצבא והחיילים כבר מסיימים את העבודה ובאים לגרש אותנו משם.

אנחנו נאלצים להשתמש בדרך משובשת וקשה על מנת להתחמק ממנו. אנחנו צריכים להימנע ממקומות שנמצאים בטווח הראייה שלו ולהגיע לאזורים שמשקיפים על אזור בית דג'ן. מדובר בעניין מעייף מאוד, גם עבורנו וגם עבור הצאן. מאז שאנחנו הולכים לאזורים הללו אנחנו בחרדה עמוקה, אנחנו מצפים שבכל רגע יתפסו אותנו חיילים או מתנחלים ויירו עלינו. יש מעט אנשים כמוני, שמוכנים לקחת סיכונים כאלה. יש אולי שלושה או ארבעה רועי צאן שמוכנים לעשות דבר כזה על מנת להגיע לשטחי המרעה. הרוב מעדיפים להישאר בכפר ולהשאיר את הכבשים שלהם במכלאות, הם לא רוצים להסתכן בצורה כזו".

59. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 19.11.2015.

60. אלי אשכנזי וארנון רגולר, "תלונה: מתנחלים היכו פלשתינאי בן 73 עד אובדן הכרה בגדה", **הארץ**, 1.4.2006: http://www.haaretz.co.il/misc/1.1547154 ; אלי אשכנזי ומיכל גרינברג, "כבשים שנגנבו מרועה פלשתינאי נמצאו באלון מורה", **הארץ**, 20.4.2006: http://www.haaretz.co.il/misc/1.1547306.

61. יגאל מוסקו, "הם מכים גם קשישים", **מאקו**, 25.5.2006: http://www.mako.co.il/tv-ilana_dayan/f66b3f491f97c110-395bd9f664a7c110/Article-3be86ce47951911004.htm.

62. אלי אשכנזי, "5 חודשים אחרי תקיפת החקלאי הפלשתינאי: טרם נעצרו חשודים במעשה", **הארץ**, 11.9.2006: http://www.haaretz.co.il/misc/1.1135994.

63. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 1.12.2015.

אוסייד עיד אל-מוחסן סאדק שתייה
תושב סאלם בן 21:[64]

"פעם הייתי יוצא לרעות רק ביחד עם רועים נוספים מהכפר שלנו, כי הייתי צעיר ואבא שלי דאג לי בגלל תקיפות המתנחלים וגם בגלל הצבא. אני זוכר פעם אחת, בחודש אפריל בשנה שעברה, שחציתי את הכביש העוקף והגעתי לאזור א-רקראק שבמרחק שני קילומטרים מהכפר. שריף שייה ואני רעינו את הצאן שלנו, ואז הגיעו כמה מתנחלים. אחד מהם נהג בג'יפ והוא דרס שתי כבשים של שריף, מה שהרג אותן באופן מידי. המתנחל גם תקף את שריף בנשק ורדף אחרינו עד שהגיעו החיילים, שגירשו אותנו מהמקום בלי לעשות שום דבר למתנחלים. הם הסתפקו בלהסתכל על המתנחלים מכים אותנו עם מקל. מאותו יום לא חזרתי לאזור ההוא.

ניסינו למצוא אזורים אחרים, יותר רחוקים, אבל הם יותר קשים להליכה וגם יותר מסוכנים מבחינת נוכחות של מתנחלים. לכן אני לא חוצה את הכביש העוקף ומסתפק באזורים הקרובים לבתי הכפר. הבעיה היא שכל האדמות נטועות בעצי זית וזה יוצר בעיות עם התושבים שלא רוצים את הצאן קרוב לאדמה שלהם".

64. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 19.11.2015.

פעילות אלימה זו של המתנחלים היא חלק מפעולה משותפת להם ולמדינה, שמטרתה להשתלט על אדמות הגדה ועל המשאבים הגלומים בהן. בהתאם לכך – כפי שעולה מהעדויות וממעקב ארוך שנים שמנהלים בצלם וארגונים אחרים בנושא – כוחות הביטחון מאפשרים כעניין שבשגרה פגיעה של מתנחלים בפלסטינים וברכושם, מלווים את מעשי האלימות, מגבים ומאבטחים אותם, ולעתים אף מצטרפים לתקיפות עצמן.[65] לבסוף, מערכת אכיפת החוק כושלת, נמנעת מלנקוט צעדים כלשהם נגד המעורבים ואינה מספקת צדק לקורבנות. על פי נתונים של ארגון יש דין, כ-85% מתיקי החקירה שנפתחים בגין פגיעה בפלסטינים (עבירות הכוללות אלימות, הצתות, פגיעה ברכוש, פגיעה בעצים והשתלטות על אדמות) נסגרים בשל מחדלי חקירה של המשטרה, והסיכוי שתלונה שפלסטיני יגיש במשטרה תסתיים בהרשעת אזרח ישראלי הוא 1.9% בלבד.[66]

המדינה – אשר משתמשת כאמור בכל כלי רשמי ומופרט כדי להשתלט על אדמות של פלסטינים ולהרחיב את תחומי השליטה של ההתנחלויות – הקימה בשנת 2006 "מנגנון תיאום", שנועד לאפשר לפלסטינים ברחבי הגדה להגיע אל אדמותיהם פעמיים בשנה לימים ספורים בלבד (לצורך מסיק הזיתים וחריש האדמה), לאחר תיאום עם הצבא והסדרת ליווי של חיילים.[67]

באזור ג'בל אל-כביר, מאפשרת ישראל לתושבי הכפרים שבבעלותם כרמי זיתים למסוק את עציהם למשך יומיים עד חמישה בשנה ולחרוש את אדמותיהם למשך יומיים נוספים במועד אחר בשנה. הסדר זה אינו חל על בעלי חלקות שנמצאות בשטח הבנוי של ההתנחלות והמאחזים, או בשטחים אחרים שהצבא מוציא עבורם צווי איסור כניסה זמניים לתקופת התיאום, ובהם נשללת הגישה גם בימים חריגים אלה.

הדרך שבה מתנהל התיאום עם הצבא מקשה על התושבים לנצל אפילו אפשרות מוגבלת זו, ונראה כי התוצאה שלו בפועל אינה אלא יצירת מראית עין של הקפדה על יכולתם של פלסטינים להגיע לקרקעות שלהם וליהנות מהן, ללא כל כיסוי. התיאום לא נעשה ישירות מול התושבים אלא נערך בין המת"ק הישראלי ובין המת"ק הפלסטיני ומועצות הכפרים. האחרונות מיידעות את התושבים על התיאום ימים ספורים לפני המועד, באמצעות כרזות שנתלות על שערי המסגדים ועל ידי קריאה במערכות הכריזה של המסגדים. מעת ההודעה, נדרשים תושבי הכפרים להכין במהירות את כל הציוד הנדרש לביצוע המסיק או החריש. התושבים נאלצים להסתפק בציוד מינימלי: הצבא אוסר על הגעתם לאדמות באמצעות כלי רכב, והם נדרשים לשאת את כל הציוד על גבי חמורים. הליווי ניתן בדרך כלל במוצהר לשעות 8:00 עד 16:00, אולם בפועל הצבא מקצר פעמים רבות את היום מסיבות שונות.

---

65. להרחבה ר' בצלם, אלימות מתנחלים: http://www.btselem.org/hebrew/topic/settler_violence.

66. להרחבה בנושא ר' יש דין, "יש דין הציג למועצת הביטחון של האו"ם נתונים על הטיפול בעבריינות אידאולוגית נגד פלסטינים", 7.5.16: http://www.yesh-din.org/%D7%99%D7%A9-%D7%93%D7%99%D7%9F-%D7%94%D7%A6%D7%99%D7%92-%D7%9C%D7%9E%D7%95%D7%A2%D7%A6%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%A0%D7%A0%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%90%D7%95%D7%9D-%D7%A9%D7%9F-%D7%95%D7%97%D7%98%D7%99%D7%91%D7%94%D7%AA-%/.

67. "מנגנון התיאום" הינו תוצאה של פסק הדין בבג"ץ 9593/04 **ראשד מוראר נ' מפקד כוחות צה"ל באיו"ש** (ניתן ביום 26.6.06). לפסק הדין ר' www.hamoked.org.il/Document.aspx?dID=Documents1273.

ג'מילה אחמד עות'מאן זאמל
תושבת דיר אל-חטב בת 78:[68]

"התיאום נערך למשך זמן קצר ובלתי מספיק. בשנה שעברה במהלך עונת המסיק, הגענו בשעה שמונה בבוקר כפי שנמסר לנו בהודעה דרך המועצה הכפרית, אך החיילים לא נתנו לנו להגיע אל הקרקעות שלנו אלא בשעה תשע בבוקר. אנו בדרך כלל ממתינים ליד המעיין הגדול ביישוב, בסמוך לכביש העוקף. בשעה 13:00 הורו לנו החיילים לעזוב. האם פרק הזמן הזה יספיק למסוק את הזיתים? זה מגוחך! אנו זקוקים לעבוד במסיק במשך חודש רצוף כדי לסיים אותו. בשנה שעברה הפקנו פח שמן אחד לעומת 35 פחים בעבר. הקרקע נהרסה, הקרקע שבה העברנו את תקופת הילדות שלנו. אנחנו לא יכולים להגיע אליה אלא על סמך תיאום למשך שעות מוגבלות. זה עצוב מאוד".

שער סגור המונע מתושבי דיר אל-חטב להגיע לאדמותיהם.

בנוסף לימי התיאום בעונת המסיק, המדינה מקצה יומיים בשנה לחריש הכרמים. החריש נחוץ לאוורור הקרקע, לחלחול משקעים ולדיכוי עשבים מזיקים. אם הוא מתבצע במועדים הנכונים, תנובת העצים גוברת משמעותית ואיכות שמן הזית עולה. לדברי התושבים, המדינה אכן מאפשרת להם לחרוש את הכרמים, אולם היא מתירה זאת במועד אחד במקום בשלושת המועדים המסורתיים, ומועד זה מתואם לעונה שבה החריש מזיק לקרקע יותר משהוא מועיל. בתנאים אלה, בריאות העצים מידרדרת, תנובתם נהיית דלילה, ומסיק הפרי הקיים הופך לפעולה מסורבלת בשל ריבוי העשבים הקוצניים שגדלים בין גזעי העצים.

68. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 22.12.2015.

נאסר עאדל עבד א-רחמן עמראן
תושב דיר אל-חטב בן 57:[69]

"תפוקתם של עצי זית המטופלים על בסיס יומי ומחזורי עולה פי כמה על עצים שאינם מטופלים אלא בהיקף של ימים ספורים בשנה. הקרקע זקוקה לחריש שלוש פעמים בשנה החל מחודש נובמבר, עם תחילת החורף, כדי להפוך את האדמה ולספוג את הגשמים, ופעם שנייה בחודש ינואר כדי לסלק את העשבים המזיקים, ועוד פעם בחודש מארס כדי להפוך את האדמה ולשמר את הרטיבות בתוך הקרקע. התיאום לחריש מתבצע תמיד מאוחר מדי למועדי החריש ורק פעם אחת בשנה, בחודש אפריל ולעתים בחודש מאי. החריש בחודשים אלה מזיק לעצים משום שהוא גורם לחדירת קרני השמש לאדמה ועקב כך הם גורמים להתייבשות העצים ולכן זה מזיק ולא מועיל. חלה ירידה בהיקף התפוקה של העצים בשל חוסר היכולת לחרוש ולגזום. עצי הזית זקוקים לגיזום בתום עונת המסיק. כמובן שאין זמן לביצוע הגיזום. אנו בקושי מצליחים לאסוף זיתים במהלך עונת המסיק תחת מגבלות התיאום".

מעבר לכל זה, תושבים פלסטינים שזכו להגיע לאדמותיהם בעונת המסיק או החריש גילו פעמים רבות כי עציהם ניזוקו, לעתים באופן כה חמור עד שלא נותר עוד מה למסוק – או כי מתנחלים פלשו לחלקותיהם, גידרו אותן ונטעו בהן גידולים חדשים.[70] כך, בהיעדר גישה חופשית לאדמות החקלאיות, אשר מאפשרת פעילות חקלאית יומיומית ורציפה לאורך כל השנה, הופכים ימי המסיק מ"עונת טיולים בחיק הטבע ועונה חגיגית הנושאת עִמה טוּב וברכה לכולם" – כדברי סנא' מוחמד עלי אבו ג'ליל, תושבת עזמוט בת 49 – לתקופה שבה מגלים הפלסטינים את גודל האובדן.[71]

69. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 18.12.2015.
70. ר' בצלם, "מסיק 2013": http://www.btselem.org/hebrew/settler_violence/20131225_olive_harvest.
71. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 21.12.2015.

אובדן הגישה של תושבי הכפרים אל קרקעות החקלאות והמרעה שלהם – שהלך והחמיר מאז הקמת אלון מורה – הביא להרס התשתית הכלכלית שמקיימת את קהילות הכפרים ולהרס זהותם התרבותית. פרק זה מציג את השלכות הניתוק על תושבי שלושת הכפרים הפלסטינים, ואת ההפרה המתמשכת והמצטברת של זכויות האדם שלהם, לרבות הזכות לחופש תנועה, הזכות לקניין, הזכות לחיים, לביטחון ולשלמות הגוף, הזכות לרמת חיים נאותה, הזכות לשוויון והזכות להגדרה עצמית.

פגיעה כלכלית

אוכלוסיית שלושת הכפרים ניצבת זה שנים בפני משבר מתמשך. ההגבלות הישראליות על גישתם לאדמות ולמקורות המים – במקביל להתרחבות שטחן הבנוי של ההתנחלויות ולהתפשטות שטחי החקלאות והמרעה שלהן – גרמו להתרסקות ענפי החקלאות והמרעה. מפילוח תעסוקתי שערך מכון ARIJ בשנת 2013 עולה כי שיעור האבטלה בכפרים עומד על כ-20%, ורובם המכריע של התושבים הפכו מעצמאים לשכירים. הסקטור שספג את הפגיעה הכלכלית הקשה ביותר הוא הסקטור החקלאי, לרבות רעיית צאן.

מאז הכיבוש ב-1967 עברו כפרים פלסטינים רבים בגדה תהליכים מקבילים של ירידה בהיקפי החקלאות והמרעה, מחד גיסא – ושל עלייה בתלות בעבודה במשק הישראלי, בעיקר בתחומים של חקלאות, בניין, ניקיון ותעשיה, מאידך גיסא.[72] למרות זאת, נוכח המציאות הפוליטית והמצוקה הכלכלית באזור, קהילות רבות – לרבות אלה הנדונות כאן – המשיכו (או חזרו) לקיים כלכלת חקלאות ומרעה מקומית; אם לא כמקור פרנסה עיקרי אזי לכל הפחות כהמשכיות של אורח חיים מסורתי וכרשת ביטחון מול מציאות בלתי יציבה.

עד להשתלטות הישראלית על אדמותיהם, נהנו תושבי שלושת הכפרים מיציבות כלכלית ומביטחון תזונתי. הם גידלו כמעט את כל המזון שלהם בעצמם, הפיקו מוצרים למשק הבית ומכרו את העודפים בשוקי העיר שכם.

במהלך השנים, נגזלו מהתושבים המשאבים החיוניים להמשך קיומה של כלכלה זו וכעת הם נדרשים לקנות את כל המוצרים שבעבר נהגו להפיק מהאדמה.

72. בצלם, **החומות השקופות של הכיבוש: בורקה, מחוז רמאללה – מקרה מבחן**, אוקטובר 2014, עמ' 7-8.

חאמד אחמד עות'מאן אחמד
תושב דיר אל-חטב בן 75:[73]

"במשך כל ימי חיי עסקתי רק בגידול צאן. בעבר היו לי 300 ראשי צאן והמצב שלי היה טוב מאוד. הבאתי את הצאן למרעה בשטחי היישוב, ושום דבר לא בלם אותנו. לא הבאנו מספוא לצאן, התבססנו על שטחי המרעה בחלקים המזרחי והצפוני של היישוב. סיפקנו מזון ושתייה רק בחודשים דצמבר וינואר, אך לא ביתר חודשי השנה. היה שפע של בורות מים בכל מקום (ביר אל-מוח'תאר, הידאמוס, ח'דייר, איסמאעיל, ראס חאזם, א-זיין, דאהר ואל-קטין) ובורות רבים נוספים. בכל מקום בשטחי היישוב מצאנו בור להשקיית הצאן. בילינו את כל הזמן שלנו בשטחי מרעה, אכלנו, שתינו, בישלנו קפה ותה, עסקנו בציד של בעלי כנף ואספנו ביצים של בעלי כנף, קטפנו זעתר, מרווה, ח'ובייזה ואל-ג'עדה. היינו חוזרים הביתה עם שפע של ברכה מהקרקע. הצאן שלנו שבע ואף פעם לא היה צמא. בקרקעות שלנו גידלנו חיטה, שעורה, עדשים וגידולים נוספים. בקציר אספנו את החיטה וכך אפשרנו לצאן מרעה מהקש של החיטה בעונת החורף. גם גידלנו שעורה לטובת הצאן. היו לנו חיים טובים ושקטים.

אחרי הקמת ההתנחלות התהפכו החיים שלנו. הם הרחיקו אותנו מהקרקעות שלנו. הכביש העוקף הפריד בינינו לבין הקרקעות שלנו ויותר לא הצלחנו להגיע לשם אלא מכוח תיאום בעונת המסיק. לא נשאר לנו מקום שאפשר להגיע אליו. כאן אסור ושם אסור בגלל המצב הביטחוני, ולמחרת אסור בתואנה שאנו מפריעים למתנחלים. למעשה, כמעט אסור לנו לצאת מתחום הבתים שלנו.

בסוף לא נותר לנו לאן ללכת. בתוך היישוב אין מקום שאפשר להביא אליו את הצאן למרעה. הבתים צמודים. ידוע כי הצאן צריך מרחבים לצורכי מרעה. אני ויתר רועי הצאן נאלצנו לקנות מספוא וקש כדי להאכיל את הצאן. הדבר אינו כדאי מבחינה כלכלית. מאז תחילת האינתיפאדה [השנייה] ועד היום מכרתי חלק מהצאן כדי לפרוע חובות. נותרו לי רק חמישה ראשי צאן, שאני מחזיק בהם בבית. בלילות רבים אני חולם שאני רועה צאן בקרקעות היישוב, כמו שהיה בעבר, לפני הקמת ההתנחלות. אני מאחל לעצמי להגיע שוב אל הקרקעות האלה, להריח את הניחוח של הקרקע ולשבת מתחת לעצים.
מכירת הצאן גרמה לי לשברון לב ונהייתי חולה, התמוטטתי לגמרי. אבל בגלל שמכרתי אותו אין לי גם כסף לתרופות. אני ואשתי מקבלים כסף מבניי. אילו המצב הקודם היה נמשך לבטח הייתי במצב טוב והייתי מוצא פרנסה בצאן שלי ומוותר על הזולת. מי שטעם פעם משהו מתוק ימשיך להרגיש את המתיקות. מי שטעם את הטוב שבגידול צאן ימשיך לשמר את הטוב במוחו. אני ישן ומתעורר כשאני חושב על הצאן והברכה שבצדו".

73. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 9.12.2015.

רועי הצאן – שנהגו בעבר לקנות מספוא בדצמבר ובינואר בלבד, ובשאר חודשי השנה הזינו את עדריהם ממרעה טבעי – נאלצים כיום להאכיל את הצאן במספוא קנוי 365 ימים בשנה, שלוש פעמים ביום. צריכת מספוא ממוצעת לראש צאן לשנה, באזור שכם, עומדת על 1,193 ק"ג. סוגי המספוא שקונים התושבים כוללים קש, סובין וגרגרי חיטה ושעורה דחוסים. בשנים 2014-2015 היה מחירם הממוצע שקל אחד לקילו קש או סובין ו-1.3 ש"ח לקילו גרעינים דחוסים. כלומר, הניתוק מהמרעה הטבעי עולה לרועים הפלסטינים כ-1,500 ש"ח בשנה עבור כל ראש צאן – בהוצאות על מספוא בלבד. הוצאה משמעותית זו הופכת את גידול הצאן לבלתי כדאי כלכלית.

מעבר להוצאות על קניית מספוא, תושבים הממשיכים להחזיק בראשי צאן בסביבת המגורים נדרשים גם למצוא עבורם פתרונות השקיה. חלק מהתושבים נאלצים להשקותם במים קנויים, בעוד שלתושבים אחרים יש בור בחצר הבית, שממנו הם משקים את הצאן בחודשי החורף; אולם במהלך הקיץ הבורות מתייבשים וגם תושבים אלה נאלצים לקנות מים בכסף מלא. עבור רוב התושבים, קניית מים היא החלופה היחידה למקורות המים הטבעיים שפרוסים באדמות שמהן הם נושלו. צריכת מים יומית ממוצעת לראש צאן היא 7 ליטרים, כלומר 2.5 קוב לראש צאן בשנה.[74] לדברי תושבי הכפרים, המחיר שהם נאלצים לשלם עבור 2.5 קוב מים נע סביב 55-60 ש"ח.

בשל הצורך להחליף את המרעה והמים הטבעיים במספוא תעשייתי ובמים קנויים, נזרקים התושבים לתוך מעגל חוב שקשה מאוד לצאת ממנו. כדי לקנות את המספוא הנדרש במהלך כל השנה – בזמן שההכנסות ממכירת גבינות וטלאים מרוכזות בחודשים בודדים בלבד – נאלצים התושבים ללוות כסף מקרובים או מחנות המספוא. כשמצטברים החובות, מסרבת חנות המספוא להמשיך ולמכור באשראי. כך או אחרת, התושבים נאלצים למכור ראשי צאן כדי לכסות את החוב. התוצאה היא היווצרות מגמה שלילית והרסנית של דילול מתמשך של עדרי הצאן, אובדן נכסים וירידת כושר ההשתכרות. במציאות זו, קשה להתפרנס מהצאן, והעדר הקטן שנותר משמש לייצור חלב, יוגורט וגבינות לצריכה ביתית בלבד.

---

74. המנהל האזרחי, **דו"ח צריכת המים לחקלאות באיו"ש על פי נפות**, 14 באוקטובר 2009.

תייסיר מוחמד חאמד עודה
תושב דיר אל-חטב בן 81:[75]

"לפני הקמת ההתנחלות שפע וטוב מילאו את הבתים. לכולם היה צאן וכולם חיו בטוב. לא היה אף בית בכפר שלא היה בו צאן. מדובר במקור פרנסה עבור התושבים. מעבר לעבודה בחקלאות אבא החזיק בעדר של 260 ראשי צאן ועוד 15 ראשי בקר. היינו במצב טוב מאוד.

עסקתי כמו אבא בגידול צאן. פיתחתי עדר פרטי שכלל כ-280 ראשי צאן וחמישה ראשי בקר. הבאתי את הצאן שלי למרעה בקרקעות היישוב בחלקים הצפוני והמזרחי. השקיתי את הצאן מהבורות הנמצאים בכל מקום. לא היה חשוב של מי הבור משום שזה שירת את כולם. האנשים אהבו אחד את השני ושיתפו פעולה ביניהם. הקרקע לכולם והמים לכולם. יצאנו ביחד כדי להביא את הצאן למרעה ולהיות ביחד. אכלנו ביחד ושתינו ביחד. הכול היה יפה וטוב.

המצב השתנה מאוד כאשר המתנחלים הקימו את ההתנחלות אלון מורה. הם התחילו להרחיק אותנו מהבתים ומהכבישים שלהם. בהתחלה הם הגיעו אלינו ושתו אצלנו תה וקפה ואכלו עמנו אך לאחר מכן הם התחילו לירות עלינו ולעבר הצאן שלנו. חוויתי יותר מ-15 מקרים של ירי על ידי המתנחלים. התחלתי להרגיש את האיום בכל פעם שיצאתי למרעה הצאן והרגשתי סכנה מרחפת על חיי ועל חיי בני מאהר, אשר עבד ועודנו עובד עמי בגידול צאן. הוא כיום נשוי ויש לו שני ילדים קטנים. ניסיתי להתרחק מאזורים של המתנחלים אך בכל פעם שהתרחקנו הם רדפו אותנו בכל מקום.

הדברים נהיו עוד יותר קשים אחרי תחילת האינתיפאדה השנייה בשנת 2000. החיילים התפרסו בכביש העוקף ורדפו ועיכבו את כל מי שהתרחק 100 מטר לערך מבתי הכפר. לא נותרו לנו מקומות שניתן להגיע אליהם גם בתוך היישוב. כבר אין מקום בתוך היישוב משום שיש ביישוב בתים ואין שטחים מתאימים למרעה. כך נשאר הצאן במכלאות ונאלצתי לקנות מספוא כדי להאכיל את הצאן במקום שיאכלו את העשבים בשטחי המרעה.

מדי חודש אני קונה מספוא וקש באלפי שקלים. לזה יש להוסיף את עלויות המים במהלך עונת הקיץ משום שיש מחסור במים. אני נאלץ לקנות מכלי מים כאשר המים אוזלים בבור האגירה בבית. בעבר השקינו את הצאן מבורות היישוב בשטחי המרעה בחלקים הצפוני והמזרחי, כמו ביר חאזם, אבו איסמאעיל, ביר ג'בר, ביר דאהר וח'דייר. היינו במצב טוב מאוד אך אחרי הקמת ההתנחלות המצב שלנו נהיה בכי רע.

בשל הגבלות אלה צברתי חובות. הפתרון הטוב ביותר היה מכירת הצאן. חשבתי המון: אם אמכור את הצאן כיצד אתקיים עם אשתי ובני מאהר שאינו יודע לעשות דבר בעולם הזה חוץ מגידול צאן? הוצאתי אותו מבית הספר כדי שיעזור לי בגידול הצאן. הוא לא השלים את לימודיו ואין תעסוקה ביישוב. גם האנשים שעבדו בישראל איבדו את מקומות העבודה בתחילת האינתיפאדה והפכו להיות מובטלים. מכרתי חלק מהצאן כדי לפרוע את מחיר המספוא. היום יש לי רק 100 ראשי צאן שאינם יוצאים לשטחי מרעה.

אין לנו עבודה מזדמנת בנסיבות הקיימות. בעבר הייתי במצב טוב מאוד אך היום אני במצב גרוע ביותר. אני ואשתי בקושי מתקיימים. בעבר נתתי לאנשים כסף בהלוואות אך היום אני לווה כסף מהאנשים. כל זה התרחש בגלל המתנחלים שגזלו את הקרקעות שלנו".

75. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 9.12.2015.

שריף מערוף עבדאללה שתייה מאכיל במספוא קנוי את צאנו בדיר הצמוד לביתו שבכפר סאלם

הלחצים של מעגל החוב והחרבת הכלכלה המסורתית מאלצים את תושבי הכפרים להתאים את עצמם למציאות החדשה ולעשות מעבר כואב מעצמאות לשכירות. עקב מניעת הגישה לאדמות ואובדן היכולת להתפרנס באופן עצמאי מחקלאות וממרעה, הידרדרו חלק מהתושבים למצב של עוני משווע. במקום שיוכלו להשקיע בטיפוח עסק משפחתי בר-קיימא, ההגבלות והמצב הכלכלי הקשה שנוצר מאלצים אותם לעבוד כשכירים בעבודות מזדמנות ותמורת שכר זעום.

ממצב של הסתמכות עצמית הגיעו התושבים למצב בו עליהם להישען על מקורות פרנסה חיצוניים – שגם הם נעשים כל פעם פחות נגישים ופחות בטוחים. לרשותם של תושבי הכפר שנאלצו לזנוח את העיסוק במרעה או בחקלאות לא עומדות חלופות תעסוקתיות ראויות. האיסור הישראלי על פיתוח פלסטיני בשטח C – האזור שבו טמון פוטנציאל הפיתוח האורבני, החקלאי והכלכלי של הגדה המערבית – משפיע באופן שלילי גם על תושבי מאות היישובים הפלסטינים השוכנים (במלואם או בחלקם) באזורים המוגדרים כשטחי A ו-B (כמו השטח הבנוי של עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם).[76] היעדר היצע של עבודות קבועות ובטוחות באזור, בשילוב העובדה שהמשק הישראלי אינו פתוח בפני רבים מהתושבים, מובילים לכך שאין אלטרנטיבה ריאלית לכלכלה המקומית המסורתית.

פגיעה ברקמת החיים

ההשפעות של אובדן יכולת הגישה השוטפת לאדמות החקלאות, לקרקעות המרעה ולמקורות המים הטבעיים חורגות מהפגיעה הכלכלית, ומערערות גם את רקמת החיים השיתופית, התרבותית והחברתית שהתפתחה סביב מערך הזיקות שבין קהילות הכפרים לסביבתן. צמצום מרחב המחיה משנה את אופי האינטראקציות בין האנשים. פעילויות ומסורות מסוימות לא יכולות להתקיים יותר, ונדבכי חיים מסורתיים נשכחים ונעלמים. תחושת המקום משתנה, ואִתה משתנים גם מאפייני החברה.

כתוצאה מהמדיניות הישראלית, שחלקה מיושם על ידי הצבא וחלקה בידי המתנחלים, פעילותם היומיומית של כמעט 10,000 תושבי עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם – אשר נולדו למשפחות של חקלאים ורועי צאן – מוגבלת לקרבת תחום השטח הבנוי של כפריהם. בתנאים אלה נאלצים התושבים לערב פעילויות שנהוג היה למקם בשטחים פתוחים בתוך סביבת המגורים. הפרדת שימושי קרקע שונים – כמו גידול בעלי חיים במרחק מאזור המגורים – הינה חלק אורגני מההיגיון המרחבי של כפרים אלה. גידול צאן בתנאי צפיפות בתוך חצרות בתי מגורים יוצר בעיות סביבתיות ותברואתיות, לרבות מפגעי ריח, רעש, מחלות מדבקות וזבובים. ניכרת גם פגיעה בבריאות הצאן עצמו: חוסר תנועה ומחסור בחשיפה לשמש גורמים למחלות, והצפיפות מהווה כר פורה להתרבות פרעושים וטפילים אחרים.

כדי למנוע חלק מהבעיות האלה התושבים נוהגים להוציא מדי פעם את הצאן להליכות בתוך הכפרים. אולם צפיפות הבנייה בכפרים גבוהה יחסית, ובמעט השטחים שנותרו פתוחים מגדלים ירקות וזיתים. הצאן בורח פעמים רבות לחלקות אלה וגורם לפגיעה בגידולים וכתוצאה מכך למתחים פנימיים בין שכנים. כך פוגע הניתוק משטחי המרעה ברובד היחסים הקהילתיים בתוך הכפר.

76. The World Bank, *Area C and the Future of the Palestinian Economy*, October 2013: https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16686/AUS29220REPLACE0EVISION0January02014.pdf?sequence=1.

רדאד עאהד עבדאללה שתייה
תושב סאלם בן 38:[77]

"יש לכפר שלנו שטחים נרחבים. היינו הולכים אל האדמות שלנו באזור אל-ג'בל אל-כביר ורועים שם את הצאן שלנו. היינו ישנים שם עם הכבשים. היה אז ביטחון ולא היו תקיפות מצד מתנחלים.

אבל עם חלוף הזמן המתנחלים החלו לדרוש מהתושבים לא להתקרב לבתים שלהם, ובהמשך גם לדרכים וכן הלאה. בסופו של דבר נוצר מצב שאנחנו לא יכולים להגיע אל האדמות שלנו ולעבד אותן, ואפילו לא לרעות בהן את הצאן. אנחנו, כאנשים שרעיית צאן היא מקור הפרנסה המרכזי שלהם, סובלים מאוד מכך שאין לנו איפה לרעות את הצאן.

בתוך הכפר אין שטחים שאין בהם עצים או בתים, ואשר ניתן לרעות בהם את הצאן. אם אחד מבעלי האדמות שבהן נטועים עצים רואה אותך בשטח שלו עם הכבשים הוא מיד מתקשר למשטרה הפלסטינית ודבר כזה עשוי להוביל לקטטות בין התושבים. אחד התושבים בכפר שלנו נתבע על ידי תושב אחר בטענה שהוא רעה את הצאן בחלקת האדמה שלו, אשר בה נטועים עצי זית. הדבר גרם להפסדים גדולים כי נגרם נזק לעצים. הוא דורש ממנו סכום של 35,000 ש"ח כפיצוי. התביעה עדיין תלויה ועומדת בבית המשפט, כבר כמה שנים. כולם מוציאים את הכבשים שלהם אל מחוץ לבית, אבל זה לא במטרה לרעות אותן בגלל שאין שטחי מרעה. לכבשים אין מה לאכול בתוך הכפר. מוכרחים להוציא אותן על מנת שיזוזו, כדי למנוע מחלות. אם הכבשים לא זזות ולא נחשפות לשמש הן נעשות חולות".

הכפר דיר אל-חטב

77. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 1.12.2015.

על המתחים שנוצרים בתוך קהילות הכפרים כתוצאה מהדוחק שנכפה עליהן, נוספים לחצים חברתיים ואישיים שנובעים מאובדן העדרים והאדמות החקלאיות. בימים כסדרם, בעלות על מספר רב של ראשי צאן נחשבה לסמל שמעיד על חוסנה של משפחה. תושבים שהחזיקו בעדר גדול ונאלצו לצמצם אותו, או לוותר עליו כליל בעקבות ההשתלטות הישראלית, ספגו פגיעה במעמדם החברתי ואף בתחושת הזהות העצמית.

הכפר סאלם

מאג'ד חוסני חסן עומר
תושב דיר אל-חטב בן 54:[78]

"אנו מגדלים צאן זה דורות – מסבא לאבא. לסבא שלי היו יותר מ-200 ראשי צאן והיו לו גם 15 ראשי בקר, סוס ושני חמורים. גם לאבא היו 150 ראשי צאן. כולם עבדו בחקלאות ובגידול צאן. כמו אבא, גם אני גידלתי צאן וכך גם אחי איבראהים. כיום, אין מקום שניתן להביא את הצאן אליו למרעה. הם מנעו את הגישה שלנו אל הקרקע של היישוב. וגם אין מקום שבו אפשר לתת לצאן לנוע ולחשוף אותו לשמש. המרעה בקרקעות היישוב גורם לבעיות בין התושבים.

עקב כך נאלצתי לחפש עבודה אחרת, אך לא מצאתי. נאלצתי לעבוד בישראל באופן לא חוקי משום שהצד הישראלי לא נותן לי היתר. יש לי ילדים שהם סטודנטים באוניברסיטה וזה סוחט מבחינה כלכלית. עבדתי בישראל במשך יותר מארבע שנים בלי היתר ובנסיבות קשות. אבל אין לי ברירה כי הצאן לא מניב עוד הכנסה כספית וכל המקצוע הזה הפך להיות מקצוע בהפסדים. לפני שש שנים השגתי היתר עבודה בישראל אך לא יכולתי להיפטר מהצאן משום שאני לא יכול לוותר עליו. אני מאוד אוהב את הצאן ומפיק ממנו הכנסה צנועה התורמת למחיית המשפחה בצל הצורך לממן את הלימודים באוניברסיטאות ויוקר המחיה. הלוואי וההתנחלות לא הייתה קיימת. אילו ההתנחלויות לא היו קיימות לא הייתי עובד בכלל בישראל ובטח הייתי מגדל את הצאן, מנצל את הקרקעות שלי ומגדל בהן דגנים ומתקיים כמו עשיר. היום הפכנו להיות קבצנים שמחפשים עבודה פה ושם והולכים עם הצאן לערימות אשפה".

78. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 12.12.2015.

זאת ועוד, תושבים פלסטינים שהיו או שעדיין "מתגנבים" עם עדריהם לאדמותיהם שמעבר לכביש נתפסים על ידי הצבא והמתנחלים כעבריינים ועוברים תהליכי קרימינליזציה כפולים. ראשית, הצבא והמתנחלים אוסרים על תושבי הכפרים להגיע לאדמותיהם, וכל ניסיון מצד האחרונים לעשות זאת נענש כאילו היה מעשה עבריינות. שנית, כמה תושבים העידו כי חציית הכביש בשבתות, כאשר המתנחלים בבתיהם, והעבודה החפוזה בעונת המסיק במטרה להספיק למסוק כמה שיותר זיתים לפני שהמתנחלים מגיעים לתקוף אותם, גורמות להם להרגיש בעצמם שהם מתנהגים כגנבים. גם התושבים שמתייאשים מהאפשרות להמשיך בפרנסתם המסורתית נאלצים במקרים רבים לעבוד בישראל ולהיכנס אליה בלי היתר, תוך עבירה על החוק הישראלי. כך, בעקבות המצב שיצר הכיבוש הישראלי, תושבים שהחזיקו בעבר משפחות ובתים מהכנסות המרעה והחקלאות, נאלצים כיום – לצד התסכול והעוול – לספוג גם השפלה במעמדם. זו מציאות מסלימה של אומללות, דיכוי, תסכול והשפלה.

הצבא והחיילים פועלים יחד לדיכוי ניסיונותיהם של תושבי הכפרים למצוא מוצא מסחרור זה. אכיפת משטר הקרקעות שישראל מיישמת באזור מלווה בהפעלת כוח ואלימות, והיא מחדירה בקרב תושבי הכפרים תחושות חוסר ביטחון כרוני ופחד קיומי.

נעמת פאייז מובארכ שתייה
תושבת סאלם בת 57:[79]

"מאז שהתחתנתי אני עובדת בגידול צאן עם בעלי. לבעלי ולאביו היו 200 ראשי צאן. המצב היה טוב בהרבה. מאז הקמת הכביש העוקף בשנת 1996 נסגרו כל המעברים ויותר לא יכולנו להגיע אל שטחי המרעה. היישוב שלנו מכותר מכל הכיוונים בכביש העוקף. הדבר נהיה גרוע יותר אחרי האינתיפאדה השנייה בשנת 2000. המתנחלים והחיילים רודפים את רועי הצאן ולא מאפשרים להם להתקרב לכביש העוקף. ברגע שהם רואים מישהו הם ניגשים באופן מידי ומסלקים אותו.

עקב מעשי התוקפנות הרבים נגד בניי על ידי המתנחלים והחיילים אני לא מרשה להם להביא את הצאן לשטחי המרעה. אני לא רוצה לאבד את בניי. החיילים עיכבו אותם כמה פעמים. הם עיכבו את בני פאדי, בן 20, ועצרו אותו למשך יומיים. אני תמיד נתונה בפחד ודאגות ועוקבת באזור שאליו הוא הולך – אזור א-סהל נמצא בחלק המזרחי של היישוב ואני מסוגלת להשקיף עליו מהבית שלנו שנמצא באזור גבוה יותר ומשקיף על המישור – עד כדי כך שאינני מצליחה לעשות את העבודה בבית. אני מרגישה את עצמי כבולה. אני כל הזמן חושבת על הבנים שעלולים להיחשף לסכנה בכל רגע בידי המתנחלים או הצבא.

החיים שלנו הפכו להיות קשים מאוד. אנו מוקפים בכביש עוקף ובהתנחלויות מכל עבר. אנחנו בקושי מצליחים להסתדר בחיי היומיום. מאז מות בעלי לפני ארבע שנים אני מרגישה כי אחריות כפולה רובצת על הכתפיים שלי. הגורל של בניי ובנותיי תלוי בי. אני חייבת לדאוג לצרכים ולעתיד שלהם. עקב כך ביקשתי מבניי להפסיק את גידול הצאן ולחפש פרנסה אחרת, אך מי שהתרגל לגידול צאן אינו יכול לחיות בלעדיו. בני שאדי הצליח למצוא עבודה בבניין אצל קבלן בשכם והוא משתכר 3,000 ש"ח בחודש, ובני פאדי מצא עבודה בתוך היישוב ומשתכר 1,500 ש"ח לחודש. הם אמרו לי כי הם לא יוותרו על הצאן משום שזה היה המקצוע של אביהם וסבם. הצאן הוא אחד הדברים הראשונים שראינו כשפקחנו עיניים בעולם הזה. כיצד יעלה על הדעת כי נמכור את הצאן ונתחיל לקנות גבינות ויוגורט מחנויות בעוד אנו אלה שמוכרים להם?!"

79. העדות נגבתה על ידי סלמא א-דיבעי, 7.6.2016.

עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם הם כפרי חקלאים ורועים באזור אל-ג'בל אל-כביר ליד שכם, שהתפתחו, בדומה ליישובים פלסטיניים רבים אחרים, בזיקה למאפיינים הגאוגרפיים של האזור. בהסתמך על האדמות החקלאיות, על שטחי המרעה ועל מקורות המים הטבעיים, נרקמו בכפרים אלה כלכלה מקומית ומורשת תרבותית, הקושרות בין התושבים ובין סביבתם. ב-1980 הקימה ישראל את ההתנחלות אלון מורה על פסגתו הצפונית של אל-ג'בל אל-כביר – ובכך החל תהליך נישולם של התושבים מאמצעי מחייתם ומנכסיהם התרבותיים.

דו"ח זה מתאר כיצד השתמשה ישראל בשורה של אמצעים – רשמיים ולא רשמיים – כדי לנתק את תושבי הכפרים מאדמותיהם ולהעבירן לידי מתנחלים. הצעד הראשון היה הקמת ההתנחלות אלון מורה על חלק מאדמות הכפרים, שהשלטון הירדני רשם בטאבו כרכוש ממשלתי עוד לפני 1967. מאוחר יותר הוכרזו חלק מהאדמות הנותרות כ"שמורת טבע", בעוד חלקים נוספים הוכרזו כ"אדמות מדינה"; הוטלו הגבלות חמורות על שימוש פלסטיני בקרקעות שסווגו בהסכם אוסלו ב' (שאמור היה להיות זמני בלבד) כשטח C; הוגדר "שטח בטחוני מיוחד" האסור לגישת פלסטינים; ונסלל כביש עוקף להתנחלות, אשר הפך לגבול בפועל, המפריד בין התושבים לאדמותיהם הנותרות.

בחלק מהמקרים העדיפה המדינה להפריט את ההשתלטות על קרקעות נוספות ולהעבירה, באופן בלתי רשמי, לידי המתנחלים. אלה בנו בתים, הקימו מאחזים, פרצו דרכים, זרעו שדות, נטעו כרמים, רעו עדרי צאן והשתלטו על מקורות מים טבעיים – כל אלה תוך הפעלת אלימות יומיומית נגד תושבי הכפרים הפלסטיניים.

בכל מעשיה ניסתה המדינה ליצור מראית עין של חוקיות – בין אם באמצעות הטענה שמעשיה חוקיים (על פי המשפט הבינלאומי או על פי החוקים החלים בגדה המערבית) ובין אם באמצעות הטענה שזוהי יוזמתם הפרטית של המתנחלים. ואולם, מעשים אלה מהווים הפרה של הוראות המשפט הבינלאומי ומתבססים על פרשנות מעוות ומניפולטיבית של החוקים שישראל מחילה בעצמה בגדה המערבית.

ניתוק תושבי הכפרים הפלסטיניים מאדמות החקלאות והמרעה וממקורות המים הטבעיים שלהם גרם לפגיעה קשה בזכויותיהם, הוביל לקריסה כלכלית וכפה עליהם מציאות של עוני, תלות בגורמים חיצוניים וחוסר ביטחון כלכלי, תזונתי וחברתי. מדינת ישראל וכ-1,800 מתנחלים הפועלים בתמיכתה ובעידודה השתלטו על אדמות הכפרים – והם עושים בהן כבשלהם – בזמן שכ-10,000 התושבים הפלסטינים נאלצים לראותן ממרחק בלבד.

הדו"ח הנוכחי מתמקד בפגיעה בשלושה כפרים – עזמוט, דיר אל-חטב וסאלם – ובדרך שבה פעלה המדינה, באמצעות משטר הכיבוש ובאמצעות שלוחיה, המתנחלים, כדי לנשל אלפי פלסטינים מאדמותיהם. זהו סיפורו של מקום אחד, אולם הוא אך אחד מני רבים. המתואר בדו"ח זה ממחיש מדיניות ארוכת שנים ורחבת היקף שמיישמת ישראל ברחבי

הגדה המערבית מזה כמעט חמישים שנה. הדברים מעידים על כך שתחת כסות של "כיבוש צבאי זמני" ישראל עושה בשטח הכבוש כבתוך שלה: גוזלת קרקעות, מנצלת לצרכיה את משאבי הטבע באזור ומקימה בו יישובי קבע.

במהלך השנים גזלה ישראל מהפלסטינים מאות אלפי דונמים של קרקע – ובהם שטחי מרעה ושטחים חקלאיים – שאותם הקצתה בנדיבות להתנחלויות. חלקם הוכרזו "שטחים צבאיים סגורים" ונאסר על פלסטינים להיכנס אליהם בלי היתר; אחרים נגזלו באמצעות קביעת עובדות בשטח ותוך שימוש באלימות. כיום גרים ברחבי הגדה המערבית (כולל מזרח ירושלים) כ-580 אלף אזרחים ישראלים, ביותר ממאתיים התנחלויות, הנהנים כמעט מכל הזכויות המוקנות לאזרחים החיים בתוך גבולות הקו הירוק.

השפעת ההתנחלויות שהוקמו ברחבי הגדה על חייהם של תושביה הפלסטינים חורגת בהרבה מהיקף הקרקע שנגזלה לצורך הקמתן: אדמות נוספות הופקעו מהם לטובת סלילת מאות קילומטרים של כבישים עוקפים; מחסומים ואמצעים אחרים, המגבילים את תנועתם של התושבים הפלסטינים בלבד, הוצבו בהתאם למיקומן של ההתנחלויות; הגישה לאדמות חקלאיות רבות – בתוך שטחן של ההתנחלויות ומחוצה להן – נחסמה בפועל בפני בעליהן הפלסטינים; והתוואי המפותל של גדר ההפרדה – הפוגע קשות בזכויותיהם של הפלסטינים הגרים בסמוך לה – נקבע עמוק בתוך שטח הגדה בעיקר כדי להותיר מצדה המערבי כמה שיותר התנחלויות, יחד עם שטחים נרחבים שישראל מייעדת להרחבתן העתידית.

בה בעת מתעלמת ישראל לחלוטין מנוכחותם של מיליוני פלסטינים, החיים תחת משטר צבאי נוקשה, ומצורכיהם. משטר זה מונע מהם להשתתף בקביעת גורלם ועתידם, מנשל אותם מזכויותיהם ומנכסיהם ומונע מהם כל אפשרות לנהל שגרת חיים סבירה.

הרשויות הישראליות פועלות כדי לצמצם למינימום את נוכחותם של הפלסטינים בגדה. הן אוסרות כמעט לחלוטין על כל בנייה ופיתוח בשטחים שהוגדרו בהסכמי אוסלו כ"שטחי C" – המקיפים 60 אחוז משטח הגדה, ובהם נמצאות רוב עתודות הקרקע לפיתוח פלסטיני. מדיניות זו מקבלת ביטוי אלים במיוחד ביחסה של ישראל לעשרות קהילות נוודיות-למחצה הפזורות בשטחי C, שהרשויות מגרשות, או מנסות לגרש, את תושביהן מבתיהם ומשטחי מגוריהם.

מדיניותה של ישראל מעידה בבירור כי היא אינה רואה בכיבוש – המתקרב לשנתו החמישים – עניין זמני. בד בבד עם הימנעות מסיפוח פורמלי (להוציא בירושלים המזרחית), מתייחסת ישראל להתנחלויות כחלק משטחה הריבוני של ישראל דה-פקטו, ופועלת כדי למחוק באופן כמעט מוחלט את הקו הירוק עבור אזרחיה הישראלים, במקביל לריכוזה של האוכלוסייה הפלסטינית ב-165 "איים" טריטוריאליים מנותקים ומנוונים (שטחי A ו-B).

תנועה זו של שני הציבורים – כניסה של ישראלים-מתנחלים והשתלטות על שטחי קרקע הולכים וגדלים מזה, תוך דחיקה של התושבים הפלסטינים מזה – היא מהמהלכים המרכזיים והעקביים של מדיניות ישראל בכל רחבי הגדה המערבית מאז יוני 1967, ולתכלית זו פועלות כל מערכות החקיקה, התכנון, התקצוב והביטחון.